54461

3584/6

KOLOZSVÁRI SZENT IMRE EGYESÜLET ÉVKÖNYVE

1910—1911

SZEGED

Ára 2 korona

Szent Bonaventura könyvnyomda Kolozsvárt

54461

ÉVKÖNYV

A KOLOZSVÁRI SZENT IMRE EGYESÜLET 1910—1911. ÉVI EGYESÜLETI, TÁRSADALMI ÉS IRODALMI MÜKÖDÉSÉRŐL

EGYETEMI KÖNYVTÁR FOLYÓIRATOK SZEGED

KÖZPONTI NEPKÖNYVTÁRI NEM ADHATÓ EL!

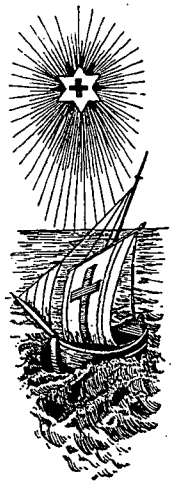

SZERKESZTI ÉS KIADJA

A KOLOZSVÁRI SZENT IMRE EGYESÜLET

KOLOZSVÁR
SZENT BONAVENTURA KÖNYVNYOMDA NYOMÁSA
1911

ZICHY JÁNOS GRÓF

V. B. T. T. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER ÚRNAK, MINDEN NEMES IRÁNYU KATHOLIKUS MOZGALOM MINDENKORI LELKES TÁMOGATÓJÁNAK :: :: HÓDOLATTAL AJÁNLJA ÉVKÖNYVÉT :: ::

A KOLOZSVÁRI
SZENT IMRE EGYESÜLET

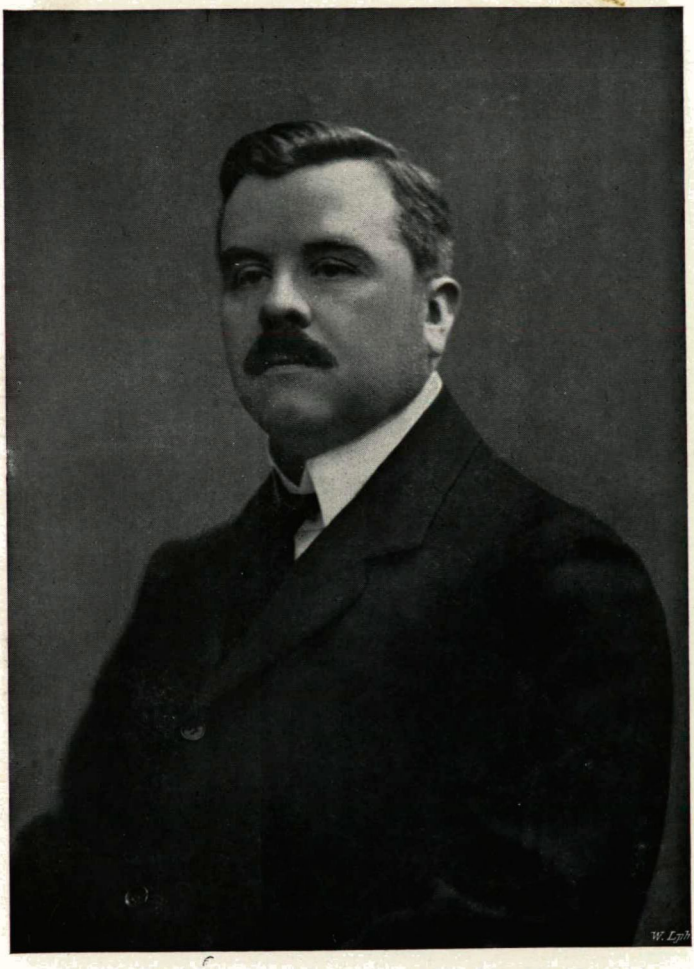

Zichy János gróf.

Zichy János gróf.

A Kolozsvári Szent Imre Egyesület abban a kiváló szerencsében részesült az idén, hogy évkönyvét Magyarország vallás- és közoktatásügyi miniszterének, Zichy János grófnak ajánlhatta. Egyesületünk nem foglalkozik politikával. Mint tisztán magyar keresztény katholikus társadalmi- és kultur célokat ápoló szervezetnek, a politikával való foglalkozás sem nem szabad, sem nem céliránnyos.

A mikor tehát Zichy János gróf vállás- és közoktatásügyi miniszterről nehány lelkes és őszinte szóban megemlékezni óhajtunk, akkor tulajdonképpen nem a miniszterről szólunk elsősorban is, hanem szólunk arról a nemes, fenkölt gondolkozásu magyar katholikus főúrról, a kire büszke örömmel tekintenek a magyar katholikusok, s a kiben megtisztelve érezheti magát a magyar vallás- és közoktatásügyi tárca.

Joggal mondhatnók azt is, hogy Zichy János gróf bizonyos tekintetben egészen közel áll hozzánk. Annak az intenziv érdeklődésnek és meleg szeretetnek kapcsán, melyet ő a katholikus mozgalmak, s különösen az ifjúsági egyesületi mozgalmak iránt mindenkor tanusított. A ma már virágzó budapesti Szent Imre Kör alapításában, irányításában és felvirágoztatásában hervadhatlan érdemei vannak. S mert a Szent Imre Kör alakulásából hajtott ki a Kolozsvári Szent Imre Egyesület megteremtésének gondolata is, ezért, bár közvetve, de e vonatkozásban is

közel áll hozzánk Zichy János gróf. S e helyen talán semmivel sem jellemezhetnők őt jobban, mint, ha nagy vonásokban jelezzük azt a szép és lelkes működést, amelyet a budapesti Szent Imre Körben, mint annak egyik alapítója, kifejtett.

Zichy János gróf 1888-ban, a Szent Imre Kör alakulásakor már tagja volt a tisztikarnak. A második évben már feltűnik a tagok közt s 1889-ben az egyesület elnökévé választják. Erről a közgyülésről az 1900. évi köri almanach így ír: „A közgyűlés az elnöki székbe ifj. Zichy János grófot, ezt a szép készültségü, rokonszenves fiatal mágnást ülteti, ki tisztét az egyesület dicsőségére hét éven keresztül viselte“.

Elnöksége idején különösen sürgette a szakosztályokban való szakirányú önképzést, amely elv az egyesületben mai napig fenntartotta magát. Fontos esemény ebből az időből a római zarándoklat, amelyet az egyesület rendezett s ő vezetett az ifjúság nagyszámú részvétele mellett. Gondját képezte az elnöknek ekkor különösen, hogy a szegényebb tagok is részt vehessenek; ebbeli fáradozását szép siker koronázta, amennyiben e célra nagyobb összeget sikerült gyűjtés útján előteremtenie, úgy, hogy 15 szegénysorsú ifjú is csatlakozhatott a zarándokokhoz. Négy év alatt az Egyesületet sikerült annyira megerősíteni és működését ugy kiterjeszteni, hogy az egyesületnek a magyar kat. ifjúság minden rétegét magába fölölelő hatalmas *központtá* való fejlődése már nem látszott távol állónak.

Elnöksége idején kezd az egyesület kiható munkájával életjelt adni magáról, s működésének eredményéről a nyilvánosság előtt vágyik beszámolni. Ekkor kezdik — az azóta évenként szokásosan rendezett — Szent Imre-ünnepélyeken a közönséggel az ifjúság tevékenységét nyilvánosan megismertetni. A kiható munkás-

ságra való törekvés az egyleti élet minden mozzanatában megnyilatkozik annál is inkább, mivel a keresztényellenes áramlatok már felvetik a fejüket az Egyetemen. 1894-ben lép fel az egyesület képviseletében az elnök a katholikus nagygyűlésen. Ez volt az ifjúságnak a nagygyűléseken való első szereplése. Az ő elnöksége alatt az elnök buzgó példája után a tagok minden vasárnap közösen hallgattak sz. misét az egyet. templomban; ekkor alakul meg a segélyző bizottság, sőt — érdekes — ekkor vetődik fel először egy katholikus egyetemi internátus eszméje is, amely azonban anyagiak hijján akkor még, mint — utóbb akarták — „Mensa Catolica" alakjában sem volt megvalósítható. A kör első nyomtatott kiadványa az I. Almanach az elnök kitartó fáradozásának volt gyümölcse.

Zichy János gróf, aki az egyletet mint annak elnöke lelkes, ifjú hévvel, komoly, igyekvő ügyszeretettel hét éven át vezette, 1896-ban lemondott. Az egyesület sajnálkozva hajolt meg a lelépő elnök elhatározása előtt, aki a millenáris év nyarán tartott kath. egyleti kongresszuson utoljára működött, mint az egyesület elnöke. Bucsú beszédéből nehány szemelvény:

„Érzem, hogy körülményeim változtával én is befejeztem elnöki működésemet e szeretett egyletben, melynek ott álltam bölcsőjénél; mely egylet szívének első dobbanását oly remegve lestem és bár lassú, de következetes fejlődését oly örömmel kisértem . . . Végezetül pedig csak azt kérem különösen attól, aki a jövőben utódom lesz: válasszon bár céljának elérésére a körben más módot és eszközöket, *de a célt magát egy pillanatra sem tévessze el szemei elől s a szellemet, amelyet oly nagy gonddal tartottunk ébren — ápolja továbbra is.* Én pedig ezentúl is, mint egyszerü tag óhajtok az egyesülettel együtt továbbra is működni. Legszebb jutalmam az lesz, ha megtartanak szíves jóakaratukban és megőrzik számomra barátságukat,

az egyletet pedig úgy fogják szeretni, mint ahogy én szerettem mindenkor e kört, amelyhez ifjúkorom legszebb emlékei fűződnek".

Ezóta sok idő telt el és ifj. Zichy János gr. nem szünt meg évről-évre legmelegebb érdeklődésének tanujelét adni. Elmegy az egyesületbe, annak felolvasásain és ünnepélyein sohasem hiányzik, sőt egy ideig máskor is felkereste az ifjúságot a körhelyiségekben. S a jelenleg súlyos államférfiúi gondok sem képezhetnek akadályt annak kinyilvánításában, hogy azokat a szavakat, amelyekkel az elnöki széktől bucsút vett, komolyan, őszintén átérezte. Elnöksége után örökös tb. taggá választatott, utóbb pedig védnökké.

Ily nemes buzgalom, ekkora lelkes munka, melynek eredményében ma már erős, élő és viruló szervezet a budapesti Szent Imre Kör, azt az erős hitet kelthetik fel minden magyar katholikus lelkében, hogy a magyar katholicizmus ügye csak izmosodni fog, ha ilyen előkelő és komoly erők állanak jövőre is szolgálatába.

Talán nem érdektelen ezzel kapcsolatosan egy közlemény, mely 1889-ben a „Közművelődés" egyik számában jelent meg „Szent Imre Egylet" cím alatt, s melyet az akkori szerkesztő[1] írt a budapesti „Szent Imre Kör" alapítása körüli mozgalmak hatása alatt. Abban az időben már nálunk is foglalkoztak egy egyesület megalkotásának gondolatával, s az alábbi közlemény után nemsokára megis alakult a mi egyesületünk. Az érdekes közlemény többek között így szól:

„Igazán tiszteletreméltó és hálára érdemes a hazai katholicizmus szempontjából a „Religió" lánglelkü szerkesztőjének az a szent buzgalma, amit a „Szent Imre

[1] Érdekes játéka a körülményeknek, hogy ez a szerkesztő későbbi alapítója a Kolozsvári Szent Imre Egyesületnek, annak maig is tb. elnöke, lelkes támogatója és irányítója: *Pál István* apátkanonok, státusi előadó.

Egylet" érdekében kifejt. Nem sorolom fel mind nemes ideákért hevülő lelkének ama meleg nyilvánulásait, amelyek a magasabb tanulmányu ifjúság számára kört teremtettek, ahonnan szétáradhatnak azok az eszmék, amelyek a magyar társadalmat ujjá fogják szülni a szent hajdan szellemében a jövő felé irányuló törekvése mellett is. E helyett ideirom azt, amivel lapunk egyik számában ezen egyletet ismertettem, hogy akiknek figyelmét soraim ott elkerülték, azoknak alkalmuk legyen azokat itt olvasni.

A külföldi nevesebb egyetemek mindenikénél van a katholikus gondolkozásu hallgatóknak egyletük, csak a Regnum Marianum-ban nincs. Azonban a jobb jövő reménye már kezd itt is csillogni. A „Szent Imre Egylet" lesz hívatva az egyetemi katholikus ifjúságot tömöríteni éppen úgy, mint a „Magyarország Királynéja" egylet a középiskolai kath. ifjúságot és a „Katholikus Kör" a polgári élet munkásait. Az egylet alapját dr. Steiner Fülöp praelátus és dr. Breznay Béla egyetemi tanár tették le s alapszabályai a miniszterium által megerősítve már visszaérkeztek. Mindenesetre örvendetes események; mert ezen egyletben ha nem is tartanak a pietizmust erősítő imákat és szent elmélkedésekből álló gyakorlatokat, de mégis lesz alkalma az egyetemi kath. fiatal embernek a nagyvárosi kábitó zaj és a hitet is próbára tevő magasabb tanulmányok közepette vallásos érzését fölmelegiteni s a hitbeli meggyőződésén esett sérelmeket meggyógyítani, vallásosságát megszilárditani, hogy az élet semmiféle zivatara ne legyen képes lelkéből kitépni azt a kincset, amelyet bármiféle muló élveknél féltékenyebben kell őriznie, bármiféle tudományos elméletnél gondosabban kell ápolnia, mert teljes boldogságát csakis ez biztositja. Amit a középiskola nagy fáradsággal elvet, azt az egyetemi élet nem fejti ki, de sőt akárhányszor úgy elborítja a téves eszmék és társadalmi nyavalyák divatjának salakjával, hogy a

fiatal ember vagy egészen megszünik — legalább a gyakorlati életében vallásos lenni, vagy amiféle vallásos ismeretet affektál, az nem egyéb, mint különböző elméletekből összetákolt oly zagyvalék, amely a kereszténységgel alig áll még csak rokonságban is, de sőt néha egyenes tagadása, természetesen negélyezett tudományos alapon, úgy, hogy Jézus Krisztus, mint a kereszténység isteni alapítója figyelmükön egészen kivül marad; nekik minden nyomorult vallás bölcsebb alkotás a katholikus egyháznál — és igy tovább! — „A Szent Imre Egylet“ a kath. önérzetet fogja felkelteni az egyetemi ifjakban, hogy ne szégyeljék vallásukat és ne rejtegessék azt, hanem nyiltan, szent büszkeséggel vallják ott, ahol kell! Az ifjúságtól, mint a jövő nemzedékétől függ, hogy a hozzákötött szép reményeket megvalósítsa; az ifjúságé a jövő, miénk a remény.

Rosszul állanánk, ha vitatnunk kellene, hogy az ifjúságnak szükségesek-e az ideálok és hogy a magyar ifjúságnak ki lehetne inkább ideálja s egyszersmind védőszentje is, mint Szent Imre herceg és hogy kell-e a magyar ifjúságnak az ő emlékét ünnepelnie akkor, amikor az állambölcsek is mindenütt nemzeti ünnepeket akarnak kitalálni. Én azt hiszem, hogy bármennyire is gondolkokozunk reálisan, mégis annyira kell ideálisan éreznünk, hogy ezt a kérdést nem fogjuk vitatni, hacsak nem akarjuk magunkat még önmagunk előtt is megbélyegezni; aki ez ellen van, az fusson az ifjúság közül, mert nem oda való. Helyes tehát és elfogadandó az az indítvány, amely azt célozza, hogy mivel Szent Imre ugyis ab ovo patrónusa a magyar ifjúságnak, ez is őt fogadja el mindenütt a maga, önképzőkörei, egyéb egyesületei és társulatai közös fővédőszentjéül *s igy aztán ezen egyletek mind affilialódhatnak a budapesti központi Szent Imre Egylethez.*“

*

A Kolozsvári Szent Imre Egyesület eddig is hűen igyekezett szolgálni azt a célt, követni azt az irányt, mellyel kiveheti részét a magyar katholicizmus ügyének nemes és dicsőséges munkájából, s a jövőben még inkább módjában állván, még inkább kifogja venni a maga részét. Mert a példakép megvan, aki után indulni lehessen, s Istennek hála, már többen is vannak. S a mi komoly és lelkes működésünkben ilyen nemes példakép — primus inter pares — Zichy János gróf, a katholikus főúr, Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere.

S midőn hódolattal üdvözöljük őt e helyen, s e ránk nézve oly nevezetes és örvendetes alkalomból, erős bennünk az elhatározás: úgy működni a katholikus célok és törekvések érdekében, hogy az nemes pártfogónk örömére szolgáljon, a mi dicsőségünkre és magyar hazánk és szent vallásunk hasznára váljék mindenkor!

P. Jánossy Béla dr.

Az ifjusági mozgalmak pártolása.

Megnyitó beszéd, elmondotta **Pál István** apát-kanonok, tb. elnök a Szent Imre Egyesület 1910. évi november hó 16.-án tartott ünnepén.

A mai kor társadalmi mozgalmai között a legimpozánsabbak a katholikus gyűlések, amin nem is lehet csodálkozni, mert hiszen azokon nem holmi divatos, muló eszmeáramlatról van szó, hanem magáról az örök Istenről, az ő ügyéről. Hogy ezek a gyűlések minő méretekben tartatnak, arra felhozom a most (1910. évi) szeptemberben Kanadában tartott XXI. nemzetközi[1] eucharisztikus kongresszust, ahol az Oltáriszentséggel olyan körmenet tartatott, amelyikben 150.000 férfiu vett részt (csakis férfiak vehettek benne részt), de körülbelül egy millión nézték végig; a körmenet hat kilóméter hosszu utat tett meg, hat és félóráig tartott; a misén 300.000-en voltak jelen; 40.000 tanuló ifju vonult el hódoló menetben a pápa képviselője előtt[2]. És ez nem amerikai nagyitás régi időkből, hanem valóság, csak pár héttel ezelőtt, úgyszólva a szemünk előtt folyt le. Az ember nem talál szavakat, hogy hozzászóljon, hanem szó nélkűl ámul és bámul fölötte[3].

[1] Ez az igazi nemzetköziség, csakhogy nem internácionale a neve, hanem katholicizmus.

Az angol katholikusok f. év augusztus első napjaiban tartották II. nagygyűlésüket; ennek volt egy nagy érdekessége is. Dowling régen dolgozik azon, hogy a világ katholikusait egy egyetemes egyletbe összehozza. Ezt az eszmét már a tavalyi kongresszuson vetette fel. Mindenfelöl bátoritást-buzditást kapott.

A római Avenire d' Italia a mainzi német katholikus nagygyűlést üdvözölve: Azt a kivánságunkat fejezzük ki, hogy a nagygyűlés mindazokkal teljes harmoniában járjon el, akik az összes államokban a katholikus hitet követik.

[2] Madridban a nemzetközi eucharisztikus kongresszuson 30.000 gyermek részesült az áldozás szentségében.

Az angol királyi koronázási ünnepekkor 100.000 tizenkét évesnél idősebb gyermek jelent meg a Kristály-palotában a királyi pár előtt.

[3] Olvastam Phildius Keresztélynek egy előadását „Az ifjusági keresztény egyesület világszövetségének működéséről", amely szerint az egyesületnek Svéd-

Minő benyomással, minő hatással távozhatik, minő emlékeket vihet innen magával mindenki, az egész közönség, öregek és ifjak egyaránt! és minő közönség, minő ifjuság lehet az, amely ily számban jő össze demonstrálni legnemesebb érzését, hitét, vallásosságát! Egyik olyan mint a másik; teljesen méltók egymáshoz; apa és fiú egymáson buzdul, együtt lelkesül, a legnemesebben verseng Istén és az Ő szentügye mellett. *Exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.*[4] Valóban felmagasztaltatik az Isten minden nemzetek között, felmagasztaltatik az egész földön.

És ez így van nemcsak Amerikában, hanem ilyen formán van — habár kisebb arányban itt Európában is. A nyáron Augsburgban tartott kath. gyűlésen 2000 egyetemi tanuló vett részt az apáknak oly örömére, hogy ezek gyönyörködni elmentek fiaik lakomájára is, ahol az érsek együtt koccintott velök, nemzeti szokás szerint utánacsinálva az ifjuság elnökének fogásait.[5] És ez helyes.[6] Az apáknak és fiúknak együtt kell lenni minden nemes mozgalomban, hogy tanuljanak a fiúk apjuktól dolgozni, s az apák meg éledjenek fiaik elevenségében. Igy van ez helyén. Nem hagyhatják az apák teljesen magukra fiaikat, nem törődve velök, és nem távozhatnak a fiúk apáik erényeitől. Fiaikban élnek tovább az apák nemzedékről-nemzedékre az emberiség életén át, és azért az élet és tökéletesedés törvénye szerint az apáknak kötelességük van fiaikkal szemben, még pedig a köz szempontjából ezek hasznavehetősége szerint fokozatosan.

Az apáknak ezen kötelessége alapgondolata, vezető elve beszédemnek; ezt akarom kifejezni a felhozottakkal és a még felhozandókkal. És ezeket már hazulról veszem és vehetem is, mert van mit venni hazulról is.

Itt nálunk a tegnap és az előző napokon tartatott a X. katholikus nagygyűlés Budapesten. Szép gyűlés volt; ott volt, akitől csak

országban 10.000 munkás tagja van. Hollandiában 2000, Angolországban 15.000, Schwaizban 10.000, Dániában 13.000, Norvégiában 17.000, Németországban 130.000, az Északamerikai Egyesült Államokban 500.000 egyetemi hallgató és emellett 90.000 vasuti alkalmazott. Az egyesületnek a világon szétszórva 348 millió korona értékben 1300 egyesületi háza van, ezek közül a párisi egymagában 400.000 koronába került.

[4] Psalmus 45. 10.

[5] A katholicizmus nem ellensége a nemzetiségnek.

[6] A XX. olasz katholikus nagygyűlésen „Az ifjusági szövetség" elhatározta, hogy a különféle társadalmi osztályok részére külön ifjusági szervezeteket létesitenek.

lehetett a püspökök és papok nagy száma mellett a hívek ezreinek sokasága. Megbeszélték a katholikus ügyeket kimeríthetetlen, összenem foglalható tárgysorozatban. Tanultak és tanítottak: lelkesültek és lelkesítettek a katholicizmus fenséges erejében, mely ha itt-ott gyengének is látszik, de világfolyamat levén, a különböző nemzeteknél azok buzgóságához képest érezteti hatását Isten örök tervei szerint. Még az is megtörténhetik, hogy innen vagy onnan elvétetik Isten országa és más népeknek adatik. Ettől a lehető legnagyobb csapástól az Isten minket mentsen meg. És emberileg szólva, ettől nem is tarthatunk, mert ahol oly erő van, mint aminő a magyar katholikus nagygyűlésen megnyilatkozott, ott élet van és nem a pusztulás veszedelme, remény a jövőben és nem kétségeskedés.

Részt vett a magyar kath. nagygyűlésen az apákkal az ifjuság is. Magyar katholikus lelkének nem kisebb szónok által adott kifejezést, mint gróf Apponyi Albert, aki az ő ideális közéleti tevékenységével méltóvá tette magát arra, hogy az ifjuság általa kivánjon szólani. És szólott is úgy, ahogy Apponyi szólhatott a magyar katholikus ifjuság bizalmából; szólott nemesen, fenségesen, ékesen az ő szellemének nagyságával, szivének gazdag áradásával. Örült és boldog volt, aki hallhatta. Hallották, mert ott voltak és ott vannak a mi Egyesületünk képviselői is, amig mi itthon ezt a szerény kis ünnepet rendezzük védőszentünk tiszteletére, de egyuttal hálánk kifejezésül is az erdélyi róm. kath. státus iránt évi közgyűlése előestéjén. És erre nekünk most különösen nagy okunk van.

Minden alkalommal hálásan ismertük el a közönség rokonszenvét, amellyel bennünket támogatott, de a mult évben az erdélyi róm. kath. státusgyűlés oly határozatot hozott, amellyel létünket biztosította, elrendelvén Egyesületünk évi rendszeres segélyezését[1].

Ime tehát nekünk is vannak apáink, akik felismerték a mi törekvésünket és nem nézik részvétlenül a mi küzdelmünket, hanem gyámolítanak és segítenek bennünket.

És hogy ha a rajtunk kivül álló egyházak és nemzetiségek is gonddal karolják fel saját ifjuságukat[2], nehogy a vallástalanság, erkölcstelenség, hazafiatlanság utjára sodortassanak és züllésnek

[1] L. az erd. róm. kath. státusgyűlés 1909. évi jegyzőkönyvének XXII. pontját.

[2] Teszik ezt nálunk a reformátusok, unitáriusok, izraeliták és főkép a románok.

induljanak, nohát a mi apáink sem rosszabbák ezeknél, jut az ők szeretetteljes gondosságukból is az ők fiaiknak.

Elismerjük tehát, hogy státusunk tagjai — apáink megtették kötelességüket, meghozták áldozatukat a mi létünk biztosítására; hálásan ismerjük el ezt; de egyuttal érezzük is a kötelességet úgy viselni magunkat, hogy apáink bennünk ne csalódjanak, úgy élni, hogy annakidején az ők nyomdokaikba léphessünk és az ők nemes munkájukat hazánk és egyházunk javára folytathassuk. Ezt fogadjuk.

Ennek kijelentése mellett megismétlem hálás köszönetünket az erdélyi róm. kath. státus iránt, a m. t. közönséget üdvözlöm és ünnepségünket megnyitom.

Ünnepi beszéd március 15.-én.

Elmondotta: **Vály a Gyula.**

Csak a gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szivében! 63 éve, hogy nem volt az országban magyar, ifjú és aggastyán, férfi és nő, ki ne lett volna a hazaszeretetben erős, ki ne hordozta volna szivében az egész nemzet szerint ügyeit, kinek ne töltötte volna el kebelét a nemzeti érzés, kinek agyában föl ne lobbant volna a nemzeti eszme, ki ne adta volna életét a nemzeti szabadságért!

De 63 év elég idő arra, hogy a világ fejlődését kiemelkedő és átalakitó momentumokkal lássa el. Az ember ma eltünteti a földi távolságokat, mérföldeket száguld be percek alatt s az óceánon tul élő embertársával könnyedén beszél; átrepüli a hegyeket és vizeket s kacagva siklik tova az államok vámsorompói felett! Változtatunk kulturában és érzésekben, eszmékben és intézményekben! a szolidarizmus szinte szükségletté válik s nem akar ismerni nemzeti individuálitást. Művészet és tudomány, jog és gazdaság, erkölcs és törvény, haladás és kultura, a nemzetköziség felé hajlanak. A fejlődés elmélet a haza fogalmának evolucióját abban látja, hogy a haza ki nő akkorára, hogy minden nemzet elfér benne és mindnyájunknak hazája lesz széles e világ. Nemzeti haladás helyett kell általános emberi, nemzeti érzés helyett általános szociális érzés, a szabadság, mint emberi szabadság kivántatik.

Kulturánk a harc jegyében folyik le, küzdelmünk boldogságot kiván s célunk egy erős öntudatos élet. Végtelen szellemi mivoltunkat a földi végesség korlátai között saját erőinkkel, önmagunk tevékenységével akarjuk kifejteni. Ez az emberi eszme, az emberi eszme mint szabadság.

Mi emberek vagyunk, de ne feledjük azt, hogy magyar emberek! Mögöttünk áll egy ezeréves mult, melybe nemzetünk fejlődésének minden szálai visszanyulnak. Mi bennünk nemzeti szellem és

nemzeti sajátosság él: „Hitünk, reményeink, hagyományaink, kötelességeink, jogaink, nyelvünk, szokásaink közösek és idegenek másokéitól; közös célból indultak ki és fűznek egybe mindnyájunkat.“

S amit másoktól átvettünk és tanultunk, azt átalakitottuk nemzeti szellemünkhöz, nemzeti sajátosságunkhoz. Az emberi eszmét érvényesiteni csak e nemzeti sajátosság szerint tudjuk. Az emberi eszme a nemzeti sajátosságban kap létet, erőt és fejlődést, élni csak mint nemzeti eszme élhet. Boldogságot és öntudatos életet csak e különös módon nyerhetünk s mindeme sajátosságainkban él a haza, melyen kivül a nagy világban nincsen számunkra hely. Ez a nemzeti eszme, mint nemzeti szabadság s érzelmi világunkban annak reflexe a nemzeti érzés.

63 évvel ezelőtt ébredt öntudatra a már-már elernyedő nemzetben a nemzeti eszme s gyult lángra a nemzeti érzés. Szabadság utáni vágy reszketett millió és millió ember szivében, nagy, nemes eszmék nyertek létet és ujjáalakult élet lüktetése kezdődött. És azóta március 15-ike szent ünnepe lett a nemzetnek. S ha valamikor kivánatos volt, hogy ünnepeljük március 15-ikét, úgy kétszeresen kivánatos ma, midőn a nemzetköziség dermesztő szele akarja megbénitani a nemzeti érzést, midőn tapasztaljuk, hogy azok a fiatal barátaink, kik nehány évvel ezelőtt még lelkesedni tudtak, ha magyar hazaszeretetről került szó, ma a hazafiság a nemzeti érzés hallatára közönyös és fölényes kézlegyintéssel felelnek s szociologiai argumentumokkal bizonyítgatják a haza megszünésének szükségképiségét s mikor ezek mellett bennt a hazában is és künt is ezernyi ellenségünk van készen és ébren ellenünk. Mikor látjuk, hogy az európai népesség két leghatalmasabbika a germán és szláv halad, fejlődik, szaporodik rohamosan s összecsapni készül, mint két titán s az ütköző pont: Magyarország. Kell, hogy mi magyar katholikus fiatalok énekeljük az Isten áldd meg a magyart, mikor kezd nem kelleni az, a mi nemzeti s kezd nem kelleni az Isten. Kell, hogy hangozzék a Nemzeti dal, mikor népszerübb lett már a Marseillaise, kell azért, hogy felfrissitsük lelkünkben az emlékeket, nekünk szeretnünk kell a hagyományainkat, a multunkat, nem hogy vissza riadjunk a haladástól hanem hogy ne öljük ki lelkünkből az eszményeket. S ha valahol, ugy a magyar fiatalságban kell, hogy éljenek ezek az eszmények, melyeket férfiasodó lelkünk valókra vált és hatalmasokká tesz, s amelyek lehetővé teszik azt, hogy ha kell, tudjunk márciusiasan gondolkozni, érezni

és tenni szent, erős akaratával és elhatározással. Ebben az akaratban elhatározásunkban, eszménkben, érzésünkben benne van a krisztusi hit, szeretet s eredménye a munka, mely naggyá teszi a hazát. Én azt hiszem uraim, hogy ez a mi márciusias gondolkozásunk felölelni képes a modern élet és haladás eszméit. Ez a gondolkozásunk nem maradi, hanem életképességével betölti és áthidalja a haladás szakadékait. A fejlődni kezdő szociális érzést érvényesíteni tudjuk anélkül, hogy megkellene tagadni magyarságunkat. Tudjuk, hogy az az angol vagy német éppen úgy embertársunk, mint a magyar, kikkel szociális közösség fűz egybe. De a szociális eszme, a szociális érzés csak úgy élhet és válhatik valóra, ha a mi modern, a korszellembe beilleszkedő magyaros felfogásunk átgyurta és megtisztította, ha magyarosan tudunk szociálisok lenni.

Munkánknak végzése közben tudnunk kell, hogy az ne csak individuálizmust szolgáljon, hanem minden tollvonásunk, minden kalapácsütésünk egy tégla a nemzeti élet, a nemzeti szabadság nagyszerü épületéhez. Ez a munka felszántja a földet, magot hint belé és a föld magyar kalászt terem, kiemeli az ércet a föld gyomrából, izzó kohóban kiolvasztja, gépeket alkot, hogy magyar ipart teremtsen. Tölgyeket dönt ki és gránitot robbant, hogy épületet emeljen a gyermekvédelem céljaira, hogy a megmentett gyermekekből testileg ép és lelkileg erős magyar állampolgárokat neveljen. Ez a munka nem öncél, hanem eszköz egy erős öntudatos nemzeti életre, az a munkánk telitve van magasztos ambiciókkal, ez a munka alkot, és teremt, megnyugtat és lelkesit, naggyá tesz és megerősit, mert megacélozza izmainkat, megedzi idegeinket büszkeséget és férfiasságot ad, küzdelmekbe visz és diadalra juttat.

S a hitünk lelket önt a munkánkba, oltárt ad a hazának, segítséget hoz a magyarok Istenétől, megtisztitja lelkünket, megszenteli nemzeti érzésünket! Bepillantást enged Fichte szerint az örökkévalóságba, mely utáni vágyat lehozza a földre, a muló életnek nincs becse, a nemzeti öntudat, mely a dolgok örökkévaló rendjében gyökerezik, olylyá lesz ez által, hogy azt az örökkévalóságot az egyes nemzet önálló fennmaradásától remélheti.

Ez a nemzeti öntudat, hitünkben, szeretetünkben, munkánkban.

Ez a nemzeti öntudat tette naggyá Németországot, ez van benne művészetében, iparában, sajtójában, mindenütt. Ezen nemzeti öntudat nélkül nem győzött volna a német Szedánnál és Königgrätznél, a német nem lett volna az az ember, aki ma.

Nekünk gyülölnünk kell az internacionalizmust, mert az elsorvaszt és megöl! Azt mondja nekünk március 15-ének ünneplése, hogy ne hagyd kiveszni magadból a nemzeti öntudatot és érzést! S az nekünk szent elhatározásunk, mely küzdelmes, mert ezernyi akadályon át kell jutnia büszke diadalra.

Nekünk nem kell marseillaise és nem kell nemzetközi társadalom, mi fel vagyunk fegyverkezve, szivünk lángol, mert ég benne a magyar haza szeretete. Ebben a haza fogalmában van élet és lüktetés! S mert van benne élet, tehát fejlődésképes! Ez a fejlődés azonban nem visz a haza fogalmának elmosódására. Ez a fejlődés nem jelenthet mást, mint erősbödést! Erősbödést a nemzeti öntudatban, a nemzeti érzésekben! Mi csak ezt a fejlődést akarjuk. Minden egyéb nem fejlődés, hanem elfajulás, elsatnyulás, romlottság, amely ellen küzdünk, minden erőnkkel, minden tehetségünkkel, izmaink végső megfeszitésével és minden lehelletünkkel!

Eszményeink felül emelkednek ezen bénaságon, agyvelőnk gondolkozása, szivünk dobbanása, kezünk munkája nemzeti és magyar! A haza él és fejlődik nagyobbá és szentebbé lesz, s az az élet, amelyet mi töltünk be, a mi életünk, a mi boldogságunk, a mi szabadságunk! A hazának fejlődni és élni kell, ez az élet csak az erősödés, erősödés nagyságban és nemzeti szabadságban! Ezt mondja nekünk március 15, ezt az *életet* ezt az „*éljent*“ gondoljuk, érezzük és akarjuk erősen, mikor zászlaját magasan suhogtatva, lobogtatva a harcok viharában érzelmeink lángolásával, vérünk édes forróságával, lelkünk fenséges mámorával, tör fel szivünkből a kiáltás ma és mindenkor, mindig és mindenekelőtt:

Éljen a haza!

I.

IRODALMI RÉSZ.

Kónyi és D'Aulnoy.

Nemcsak minálunk, hanem általában külföldön is, egész a XVIII. század végéig még a legműveltebbeknek sem volt érzékűk a mesék iránt, nem ismerték fel azoknak nemzeti és általános emberi jelentőségét, mindaddig, mig Herder s a nyomában fellépő Grimm testvérek gyűjteménye az általános figyelmet s az irodalmi érdeklődést rá nem irányította azokra a mesékre, melyeket öreg anyókák a fonókban, vagy katonák az őrtűzeknél el-elregéltek. Tudomásunk van pedig arról, hogy még a XVIII. században is a népmesék mily élénken éltek a magyar nép ajkán[1], de a külföldi példák ösztönzése alatt csak későn jut eszébe Gaal Györgynek[2] és Majláth János grófnak[3] az alsóbb néposztály körében élő mesék gyűjtése és külföldön való ismertetése. Csak a saját meggyőződését igaznak tartó „józan" előitélet megvetette és kigunyolta a naiv népmeséket s be nem bocsátotta az irodalom szent berkeibe, hol csak oly gyűjteménynek volt létjogosultsága, mely a fősúlyt a tanító, moralizáló célzatra helyezte. Igazán kivételes jelenségnek kell tartanunk tehát azt a pár tündérmesét, mely mégis napvilágot látott.

Az úttörők közt majdnem teljesen magára áll a XVIII. század végén *Kónyi János*, a magyaros iskola jóindulatú, derék munkása. Müködését kórtársai lebecsülték s az irodalomtörténet is érdemeit még kellőképen nem méltányolta, pedig igen becses szolgálatot tesz irodalmunknak tündérmeséivel, melyek a magyar meseirodalomnak egészen a kezdetén állanak. Célunk lesz Kónyi tündérmeséinek irodalmunkban eddig még nem ismert forrására rámutatni s világirodalmi rokonságuk körébe beállitva, fontosságukra a figyelmet felhivn

[1] *Dr. Dézsi Lajos*, Népmeséink történetéhez. *Irodalomtört. Közl.* 1896 évf. 345 l.

[2] Märchen der Magyaren Wien 1822. — Magyarul Pesten 1857-59-ben jelent meg Kazinczy Gábor és Toldi Ferencz három kötetes kiadásában.

[3] Magyarische Sagen, Märchen und Erzählungen. 2 Bde. Brünn 1825., 2. bővitett kiadása Stuttgart und Tübingen 1837. — Ezt Kazinczy Ferenc forditotta magyarra és Kazinczy Gábor adta ki 1865-ben.

Ezt az új irodalmi műfajt — mely a XVIII. században különösen Franciaországban emelkedett rendkivüli nagy népszerüségre — Kónyi vezette be irodalmunkba, épen a francia mese egyik harmadrendű képviselőjének három meséjével. A francia irodalomban 1697-ig csak gyér nyomok jelzik a mesének létezését (Marie de France, Noël du Fail). Ekkor lépett fel *Charles Perrault*, ki az első öntudatos meseiró, ki az évszázadok óta rejtve lappangó műfajt felélesztette s bevitte az irodalomba.[1] Számos utánzójánál, kiknek figyelmét csak a tárgy bizarrsága ragadta meg, bájos meséi meseszerű novellákká bővültek ki. Köztük találjuk *Comtesse d'Aulnoyt* (1650—1706) két szentimentalis regénynek (Histoire de Hypolite, Comte de Warwick) és négy kötet mesének (Contes nouveaux on les Fées à la mode) iróját. Ez utóbbi műfajban mintaképe Perrault volt; tőle vette az anyagot, melyet önkényesen átalakított és kibővitett, versekkel és erkölcsi tanulságokkal fűszerezett. Rendkivül ügyes és kedves elbeszélő, de meséi még sem lettek népszerüek, mert csak a magasabb körök gyermekei számára készültek; XIV. Lajos korának előkelő szelleme és szentimentalizmusa kiszoritotta belőlük a természetességet és az egyszerüséget, ami pedig a valódi mesékben a csodálatossal oly szép összhangban egyesül. Legtöbb esetben nem is mesék ezek, hanem az események művészi bonyolitásával átszőtt kis regények. A következőkben három ilyen meséjével fogunk közelebbről megismerkedni.

I.

D'Aulnoy grófnőnek legszebb meséje a *L'Oisean bleu*[2], melyet előtte Marie de France XIII. században élt költőnő is feldolgozott egy költeményében s a gall monda révén egész a XVIII. század közepéig élt a francia földön. Ezt a szép és kedves mesét Kónyi egy német fordités közvetitésével magyarra forditotta[3] s e meséjének fontosságát népmeseirodalmunkra tett hatása miatt már most kiemeljük.

[1] *Th. Pletscher,* Die Märcher Charles Perrault's. Berlin 1906.

[2] *Le Cabinet Feés;* on Collection Choisie des Contes des Feés, et autres contes merveilleux, ornés de Figures. Amsterdam et Paris 1785. II. 62—121 l.

[3] *Várta Mulatság* avagy Sarmant királynak, és Florina kis-asszonynak tündéres és ritka Történeti... mellyet az Ujságokban gyönyörködőknek kedvekért németből magyarra forditott Kónyi János Mars zászlója alatt Vitézkedőknek egyik hű Tagja. Posonyban, Landerer Mihály bet., 1774. Ujabb kiadásai: Posony 1809., Buda 1831., 1859., Debreczen 1860.

Mesénk abból az ismert népmesei motivumból indul ki, hogy a királyné megveti és üldözi mostoha leányát, Flórinát, aki szépségével és kedvességével százszorosan felülmulta a királynénak saját leányát, a Szuszio tündérasszony gondjai alatt nevekedett Forellát. Ez az ellentét még jobban kiélesedik, midőn megjelenik a királyi udvarban a világ legszebb és leggazdagabb királyfia, Sarmant herceg. A királynénak minden mesterkedése hiábavaló, mert Sarmant herceg utálattal fordul el a csillogó ruháju, de rút Forellától és szerelmes lesz a mindenkitől megvetett és lenézett szép Flórinába. Azzal sem ér célt a királyné, hogy mostoha leányát egy magas vártoronyba záratja és Szuzió tündérasszonynak is minden kérlelése és fenyegetése a Sarmant ellenállásán megtörik, ki készebb magát a legnagyobb kínoknak alávetni, mintsem Forellát feleségül vegye. A tündérasszony ekkor büntetésül hét évig kék madárrá változtatja. A kék madár most a Flórinát elzáró vártorony előtt levő ciprusfára repül s keservesen énekelve tudtára adja szerelmesének szerencsétlen sorsát. Ettől kezdve minden este megnyílik az ablak s a kék madár berepülve, boldog órákat töltenek a szerelmi együttlétben. De a gonosz királyné ennek is tudomására jut s a ciprusfának leveleit és ágait borotvákkal sűrűn megrakja, melyek a kék madarat csaknem halálra sebesítik. Sarmant elég indokolatlanul a Flórina boszúművének tulajdonítja az egészet s tündér barátjának tanácsára és segítségével Szusziohoz megy, kinek megigéri, hogy Forellát nőül veszi és erre emberi alakját ujból visszanyeri. — Eközben a király meghal, a fellázadt nép megöli a királynét, Forellát elüzi és a fogságból kiszabadított Flórinát királynévá kiáltja ki. Flórina az ország kormányzását egy bizalmas emberére bízza, maga pedig elindul a Sarmant felkeresésére. Egy tündértől ajádékba kapott négy tojás segítségével átkel az elefántcsont hegyen s galamboktól húzott kocsin eljut Sarmant birodalmába, hol külömböző kedveskedésekkel Forellától három ízben kieszközli az engedelmet, hogy egy-egy éjet tölthessen a várpalota echo szobájában. Ily módon Flórina Sarmantnak tudomására hozza az ottlétét s minden szemrehányásról megfeledkezett szerelmesek határtalan boldogok egymás feltalálásában. A tündér büntetésül Forellát disznóvá változtatja, Sarmant és Flórina pedig fényes lakodalmat csapnak.

Az átváltoztatott királyfi kedves és megkapó motivuma, a népmesekincsnek leggyakrabban használt és legfényesebb kövei közé tartozik, melynek csillogó fényét hosszu évszázadok sem koptatták le.

A gonosz ármány a kinályfit oroszlánná, hollóvá, aranymadárrá, kígyóvá vagy más állattá változtatja, de kedvesének állhatatos szerelme hosszú szenvedések után visszaadja emberi alakját. Hasonló motivumon épült fel D'Aulnoynak még két meséje, a *Le Montor* (Cabinet des Feés II 420-471 l.) és a *Serpentin Vert* (u. o. III. 163-228 l.) *Basile* három féleképpen is variálja ezt a motivumot[6] (H. Pentamerone, 1637., II. 9., V. 3., V. 4.) és *Mme Le Prince de Beaumont* gyermeki beszélgetései közt szintén olvasható (5-ik beszélgetés) egy ilyen mese. A *Leipziger Sammlung* No. 7. kívül még a *Brüder Grimm*, Kinder und Hausmärchen No. 88-at ismerjük hasonlónak. A magyar népmese gyűjtemények kiadóinak figyelmét a hasonló motivomú mesék csoportosítása elkerülte, pedig magyar népmeséinknek is kedvelt témája az átváltoztatott királyfi; hivatkozhatunk itt a következőkre: *Erdélyi*, népdalok és mondák. Pest 1847. II. 343 l., *Kriza*, Vadrószák. Kolozsvár 1863. 418 l., Gaal György, Magyar Népmese Gyüjtemény. Pest 1857. II. 19 sz., *Magy*, *Népkölt. Gyüjt.* X. 15., 16., 38. sz. Mindezeket a meséket a legtipikusabb és legősibb meseképlebe, az elragadó és bájos *Amor és Psyche* mesekörébe sorozhatjuk.[1]

A Kónyi eredetiségét nem tudjuk megállapítani, mert nem ismerjük a D'Aulnoy után készült német könyvet, de a magyar és francia szöveg egybevetése az összehasonlítót arról győzi meg, hogy az eredetijéhez mindig híven ragaszkodó Kónyi a közvetlen német forrásból vette át a rovására felirható pár jelentéktelen eltérést. Említés nélkül nem hagyhatjuk, hogy a *Várta Mulatság* forrásának kiderítését korántsem tulajdonítjuk a magunkénak, mert arra Beöthy Zsolt már régen rámutatott (Szép prózai elbeszélés. Budapest 1888. II. 116 l.,) de ugyanakkor figyelmét kikerülte a következő fejezetben tárgyalandó két mese, melynek — szerintünk — szintén D'Aulnoy volt a forrása.

Világirodalmi széleskörű rokonságánál fogva is érdekes és figyelemreméltó Kónyi Jánosnak *Elmefuttatások*[2] cim alatt 1792-ben kiadott két tündérmeséje. Az első *Bellebelle avagy a' szerentsésitett Vitéz*, melynek rövid tartalma a következő. Élt egyszer egy igen hatalmas és szeretetreméltó király, kit hosszas hadakozásokban a sokkal hatalmasabb Metapa császár teljesen legyőzött,

[1] Bőven szól erről a mesekörről *L. Friedlaender*, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms. Leipzig 1888. I. 553 l.

[2] Elme-Futtatások. Avagy Bellebellének és Kárpillónak tündéres Történetei. Kónyi János által. Budán, Landerer Katalin özvegyénél, 1792.

hadseregét és kincseit zsákmányul ejtette s csak a kifosztott országot hagyta meg számára. A szerencsétlen király sehogy sem tudott belenyugodni sorsába, ezért új hadat hirdetett s az ország összes nemeseit felszólitotta csatlakozásra. A birodalom határán lakott egy nyolcvan esztendős öreg gróf három hajadon lányával, kit igen elbusitott a király rendelete, mert gyengesége miatt alkalmatlan volt már a hadakozásra s nem is volt, kit maga helyett hadba küldhessen. A búsúló apa vigasztalására és beleegyezésével egy szép napon legidősebb leánya férfiruhát öltött, lóra ült és elindult a király hadseregébe. Utközben egy árnyékos forrás mellett megállitotta egy juhászné és segitségét kérte a mély gödörbe esett juhának kihuzásához. A büszke lány azonban csak sajnálatának adott kifejezést, de a kivánt segitséget megtagadta, mire a juhászné igy kiáltott utánna: „Szerencsésen járj szép férfiruhás Lány". A lány megijedt, hogy ily hamar felismerték s visszament apjához. Hasonlóképpen járt a középső lány is, csak a legifjabbik, Bellebelle könyörült meg a szegény juhásznén, ki szivességéért egy tátos lóval és egy kincses kordovány ládával ajándékozta meg s elnevezte Fortunatusnak, azaz szerencsés vitéznek. Tovább folytatva utját, utközben szolgálatába fogadta *Vasgyúrot*, ki egymaga egy egész erdőt kivágott, *Gyors mint szélt*, ki lábait kötelekkel összefűzte, hogy a szélnél és gondolatnál valamivel lassabban haladhasson; a négy mérföldnyire látó *Jólövőt*, ki szemeit bekötve hordotta, különben egy nap alatt az ország összes madarait kipusztitotta volna, a finom hallóérzékü *Hangosfülűt*, ki a fű növését hallgatja, *Blasiust*, ki fuvásával szélmalmokat hajt s szeretője hűtlensége miatti sóhajaival évszázados tölgyeket gyökerestől kitépett, *Nagy ihatót*, ki egész tavakat iszik ki s mégis állandóan szomjazik és *Nagyehetőt*, ki minél többet eszik, éhségéről annál inkább panaszkodik. Fortunatus e hét szolgájával beállit a király udvarába, hol kedvesen fogadják s a király nénje mindjárt bele is szeret a szép férfiruhás leányba. Fortunatus a hercegasszony szerelmét természetesen nem viszonozhatja, amiért annak megvetett szerelme bosszút keres s a legnagyobb veszélyeknek teszi ki. Fortunatus szolgáinak segitségével derekasan oldja meg a legnehezebb feladatokat; először is az országot pusztitó sárkányt elfogja s megkötözve elevenen szeretett királya elé viszi. Azután egymaga vállalkozik arra, hogy a király elrablott kincseit a császártól visszaszerzi. A merész követeléssel fellépő Fortunatus kivánsága elé Metapa

császár újabb feltételeket tűz, de ezeket is könnyen teljesiti. *Nagyehető* egy fertály óra alatt az egész ország kenyerét megeszi, *Nagyiható* az összes kutakat és folyókat kihörpinti s hozzá még két ezer akó bort is megiszik s végűl *Gyors mint szél* a király leányát versenyfutásban legyőzi, jóllehet utközben még egyet alszik is. Metapa császár ezek után beleegyezik abba, hogy a király kincséből annyit visszavigyenek, mennyit egy ember elbir magával. *Vasgyuró*-nak sem kell több: a király egész kincstárát hátára rakja s mindnyájan vigan hazafelé indulnak. A császár sem veszi tréfára a dolgot s utánnuk küldi egész lovasságát. A verestengeren már-már utólérik, de ekkor *Blasius* egy fuvásával oly hatalmas vihart teremt, hogy hajótörést szenvednek és mindnyájan odapusztulnak. Hazajutva, a város kapuit lebontják, hogy Vasgyuró beférhessen. Ünnepli mindnyájukat a nép s a király hálájának alig tud kifejezést adni. Csak a hercegasszony nem örűl s hogy mégis elpusztitsa, ruháit és arcát megtépve, a királynál erőszaktétellel vádolja. A befolyásolt birák halálra is itélik emiatt, de a vesztőhelyen kiderűl ártatlansága. A mese azzal végződik, hogy a királynét társalkodónője megmérgezi, Bellebellét pedig a király feleségűl veszi.

Ennek az igen nevezetes és népszerű, de irodalmunkban eddig még kellő figyelemben nem részesült mesének fontosságára kivánjuk felhívni a figyelmet, midőn rámutatunk annak széleskörű világirodalmi rokonságára. Az *ezeregyéjszakának* egyik meséje, a *Chavis és Chazotte*[1] története teljesen megegyezik vele s még a hét szolgának neve és mestersége is csaknem ugyanaz. Érdekes az a XV. századbeli *olasz novella*[2] is, mely *Ricardó* egyiptomi királynak leányáról, *Prudentiárol* szól, kit csak az nyerhet feleségül, ki őt versenyfutásban legyőzi. A kezéért versengő vitéz lovagokat Prudentia mindig legyőzte, mert nemcsak kitűnő versenyfutó volt, hanem ezenfelül még egy oly itallal is rendelkezett, mellyel versenytársait futás közben tehetetlenné tudta tenni. Egyszer megjelent a király udvarában három csodálatos tulajdonságokkal megáldott thébei ifjú: Tritirante három mérföldnyire dobott és a célt mindig eltalálta, Vedividante öt mérföldnyire látott és Coricorante a repülő madárral versenyt szaladott. Coricorante tehát felvette a versenyt a királyleánnyal. De

[1] Cabinet des Feés. Tom. 39. 421—478 l.

[2] Novella di Rizardó re di Thebe. Kiadta *Giovanni Papanti,* Novella del Fortunató nuovamente stampata. In Livorno 1869. — *R. Köhler,* Kleinere Schriften, Berlin 1900. II. 590 l.

Prudentia csodálatos italával őt is elaltatta. Meglátta ezt Vedividante s figyelmeztetésére barátja, Tiritirante három mérföldről lőtt nyilával — anélkül, hogy megsebesítette volna — felébresztette Coricorantet, ki nemcsak utolérte a királyleányt, de jóval meg is előzte.

Ezt a rendkívül érdekes mesemotivumot *Basile Pentameróne*-jának két meséje[1] is ismeri s *Münchausen báró* merész kalandjai közt újra átéli. Érdekes az a német népkönyv[2] is, melyben a mi Bellebellénk helyét *Kunigunda* pomeráni hercegnő foglalja el s ugyanazon hét szolgájának segítségével véghez vitt vitéz tetteivel megszerzi a lengyel király szerelmét. Szűkre szabott terünk most nem engedi meg, hogy e mesemotivumot világirodalmi körütjában nyomon kisérjük; az érdeklődőt bizonyára nem fogja kielégíteni az a tudat, hogy a királyfi segítségére siető s az élénk népképzelet rendkívüli tulajdonságaival felruházott hét szolga minden európai nép meseirodalmában feltalálható.[3]

Bennünket most közelebbről *D'Aulnoy* grófnő érdekel, ki *Belle-Belle, ou le Chevalier Fortuné*[4] c. meséjében szintén feldolgozta e tárgyat, még pedig valószinüleg a Basile gazdag mesegyűjteménye alapján. És itt alkalmunk nyilik arra, hogy a legrészletesebb francia irodalomtörténetekben is csak névszerint említett, de érdemei szerint kellőképen nem méltányolt irónő iránt mi udvariasabban viselkedjünk, midőn irodalmunkra gyakorolt, ha nem is közvetlen, de közvetett hatásáról szóljunk. Azt hisszük hogy jogosan tesszük.

D'Aulnoy meséje és Kónyi elbeszélése közt megállapitható nevezetesebb eltérések csak a versenyfutás leirására szoritkoznak. D'Aulnoy sokkal egyszerübb. A versenyfutás megkezdése előtt Leger kér a hercegnő italából, de ez egyszerre a fejébe száll s alig

[1] G. Basile, H Pentameróne 1637. (I. 5; III. 8.) Németre fordította F. Liebrecht, Brezlau 1846. (5, 28).

[2] História des pommerschen Fräuleins Kunigunde. Elbing 1804.

[3] Felemlíthetjük a következő meséket: *Müllenhoff*, Sagen, Märchen und Lieder der herzogl. Schlesu. Holstein. 1845. 453 l. — *Absjörnsen und Moe*, Norwegische Volksmärchen Deutsch v. Bresmann. 1847. II. 24 l. — *C Meier*, Deutsche Volksmärchen aus Schwaben. Stuttgart 1852. 8. és 31. sz. — *C. Colshorn*, Märchen u. Sagen. Hannover 1854 105 l. — *Sercambi*, Novelle 1889. 11 sz. — *L. Gonzenbach*, Sizilianische Märchen. 74. sz. — *Kruetzwald-Löwe*, Ehstnische Märchen 2. 3. sz. — *Billemarquè*, Contes Bretons II. 120. — *Brüder Grimm*, Kinder und Hausmärchen, 71. és 74. sz.

[4] Le Cabinet des Feés. IV. 1—78 l.

tesz három, négy lépést, egy narancsfa tövében mélyen elalszik. A harmadszori jeladásra hiába várta a hercegnő Leger felébredését s ekkor meggondolva, hogy elvégre is neki kötelessége apját a bajból kihuzni, el kezdett szaladni bámulatos könnyedséggel és kecsességgel. Fortunatus és társai az Allé végén állottak s ezért a történtekről mit sem tudtak. Csak akkor vették észre, mikor a hercegnőt a céltól alig egy mérföldnyi távolságra meglátták. Fine-Orielle meghallja horkolását, Tireur nyilával fölébreszti s Leger észrevéve a hercegnő győzelme felett a nép öröm és diadalkiáltását, oly gyorsan kezdett szaladni, mintha a szelek ragadták volna, a szem is alig birta követni haladását s meg is előzte a célnál a a hercegnőt. (63—64 l.) Kónyi elbeszélése sokkal bővebb s ismert mesemotivumokkal felcifrázott. Az Allénak tulsó végén márványkőből épitett szép mulatozó házból egy fekete rózsát kell bizonyságul hozniok a futóknak. Leger mindjárt az üditő ital bevétele után még az elindulás előtt elalszik, Gyors mint szélnél nem jelentkezik ily gyorsan az üditő ital hatása, ő a harmadik jeladásra el is indult s távolabb esik el. Társainak figyelme őt is felébreszti, de észrevéve a királyleány a közeledését, elejébe vetett „egy fej veres— hagymát, mellyre olly nagy viz áradott utánna, hogy ha Gyors — mint — szél uszni nem tudott volna, még most-is benne ketzmeregne; de még-is nagy nehezen ki-vánszorgott, és utánna sietett. Ezt meglátván a' Leány, hogy ismét majd eléri, tsak hamar elvett egy borostát, és olly nagy sűrű erdő támadott, hogy alig tudott belőle kihatolni, a' ruháját-is mind le-szaggatta a' sok tűskés ág.“ (70—72 l.).

Ezt az egyetlen nagyobb és feltűnőbb eltérést a részletekre bővebben behatoló kutatás még nagyon sok jelentős és jelentéktelen külömbséggel szaporitotta, melyeknek alapján megállapitottuk azt, hogy Kónyi János a D'Aulnoy elbeszélését nem ismerte, nem is használta. Ennek a nehezebb kérdésnek eldöntésével, azt hiszszük, a kutatásnak biztosabb irányt szabtunk s valószinüséggel utalhatunk D'Aulnoy meséinek 1770-iki német forditására, illetőleg annak valamelyik későbbi népszerű kiadására.

Kónyi János meséjének fontosságát naiv hangján és világirodalmi fontosságán kivűl főleg abban látjuk, hogy megtermékenyitette népköltészetünket is, belekerülve annak gazdag kincsestárába.[1]

[1] *Merényi László,* Sajóvölgyi népmesék. Pest 1862. I. 1. sz. (Olombarát)., *Hétfalusi csángó népmesék.* M. Népkölt. Gyüjt. X. köt. Budapest 1908. 27. sz. (Hogyan nyerte el a szegény csobán a császár leányát).

III.

Harmadik tündérmeséje Kónyi Jánosnak *Kárpilló Printzeszné* (Elmefuttatások 93—174 l.) melynek úgy hangjában, mint cselekményében hiányzik mindama naiv vonás, mely a tündérmeséket oly bájossá és kedvessé teszi. Ezért nem is tartjuk igazi mesének, inkább egy kis regénynek, melyben a szerető szivek boldogságát a gonosz intrika megkesereti. Az intrikus szerepet a királynak idősebbik fia, Görbitze játsza, ki az újszülött mostoha testvérének életére tör, féltve tőle jövendő hatalmát. A kitett gyermek négy éven keresztűl egy sas fészkében nevelkedik s ekkor jámbor pásztorok veszik oltalmuk alá. A szerencsétlen csillag alatt született gyermeket a környéket pusztitó kék Centaurus karmai közül Tündér Amazon istenasszony menti ki s további nevelését Sublimis pásztora bizza. Ugyan ide menekűl a Görbitze szerelmi üldözései elől egy szerencsés hadjáratában foglyul ejtett Kárpillo printzeszné is, akiben Sublimis örömmel fedezi fel rég elvesztett lányát. A printzesné és a princz mindjárt az első látásra megszeretik egymást és Sublimis boldoggá is tenné őket, de az erdőben vadászó Görbitze Kárpillót felismerve, segitségére siető kedvesével együtt elhurcolja, fogságba veti őket és halálra itéli. A vesztőhelyen Tündér Amazon Görbitzét megöli, az ifjú juhászban pedig a király a vele született jelről ellopott fiára ismer. Erre oly mennyegzői lakadalmat csapnak, amilyent soh'sem látott a világ s „miólta a' Török a' földön jár."

Ennek az elbeszélésnak hasonmását szintén megtaláljuk *D'Aulnoy La Princesse Carpillon*[1] cimű meséjében. Azt a pár jelentéktelenebb eltérést, mely D'Aulnoy meséje és a magyar elbeszélés közt megállapitható, annak a német forditásnak rovására kell irnunk, melyet Kónyi a forditásához használt.

Tudomásunk szerint *D'Aulnoynak* ezenkivűl még csak egy meséje jelent meg magyar forditásban, a *Fortunata*[2], melynek cselekménye a Kék madáréhoz hasonló motivumon épült fel[3]. Itt Fortunata szivjósága egy szegfű alatt rejtező királyfinak adja vissza

[1] *Cabinet des Fees* III. 229—308 l.

[2] *Haszonnal múlattató Könyvtár* II. kötet: Erkölcsi Rajzolatok. A nevezetesebb Irók' munkáiból forditotta *Molnár András*. Kassán, Ellinger István bet., 1818. 1—14 l.

[3] D'Aulnoy meséjének cime: *Fortunée*, Conte. *Le Cabinet des Fées*. III. 1—51 l.

emberi alakját. Ugyanaz a mesterkélt hang, ugyanaz a cselekmény, ugyanazok a helyzetek, melyek D'Aulnoynak majdnem minden meséjében más szereplő személyekkel megismétlődnek. A magyar mese valószinüleg az eredeti után készült német kivonatnak szószerinti forditása.

*

Balog Sámuel 1824-ben Kónyi János tündérmeséiről azt a véleményét fejezte ki[1], hogy „csupán fonói mulatságra valók, valamint Argirus, Stilfrid és Bruszwik csak azoknak, kiknek kezöken forog". Ez a felfogás talán még napjainkban is uralkodik. Az előbbi fejtegetések eléggé megvilágitják e meséknek úgy világirodalmi rokonságát, mint hazai népmeséinkkel való kapcsolatukat. Indokolatlan tehát, hogy továbbra is ezt az elavult véleményt vallja a magyar irodalomtörténet, melynek köteles szolgálatot kívántunk tenni e mesék forrásának kimutatásával s egyszersmind annak nevében hálánkat leróni a „magyar haza együgyű hadi szolgája" iránt, ki irodalmunk felvirágoztatásáért bár kevés tehetséggel, de eddig még kellőképen nem méltányolt elismerésre méltó nemes buzgalommal küzdött.

György Lajos.

[1] *Tudományos Gyüjtemény* 1824. IV. 90 l.

Csepreghy Ferenc „Vízözön"-e.

„Életünk égő szövétnekhez hasonló, mely majd lassabban, majd sebesebben, de szüntelenül fogy. Boldog, ki midőn létének e múlandóságára gondol, azzal vigasztalhatja magát, hogy sokaknak világított" — mondja Eötvös József báró. Ilyen égő szövétnek volt Csepreghy Ferenc élete is, mely rendkívül gyorsan fogyott s midőn hatalmas lángot vetve kialudt, megfejthetetlen örökül hagyta az utókorra azt a kérdést, hogy hova fejlődött volna tehetsége és munkaereje, ha a pusztító enyészet oly korán ki nem ragadja kezéből a tollat. Gyorsan tünt fel, hamar emelkedett, hamar is feledték el.

Csepreghy, a falusi iskolát végzett autódidakta asztalos, egyike nemcsak a legrokonszenvesebb, de egyénileg is legbámulatraméltóbb férfiaknak, kiket az irodalomtörténet felmutat. A műhely dohos levegőjében tölti napjait, mialatt lelke ismeretlen világot fut be, s midőn vasszorgalmával az önművelés terén eléri célját, az övéhez majdnem hasonló sorsú Tóth Ede kezéből átveszi a zászlót, melyet az oly dicsőségesen lobogtatott.

Mialatt írói működésében egyik sikert a másik után érte el, mikor már nemzete a legszebb reményeket fűzte hozzá, gyenge szervezete belefáradt a munkába, lassanként megtörött, tragikuma befejeződött.

Joggal mondhatjuk, hogy tragikum, mert az volt élete, mely küzdelmeiben bámulatot, tiszteletet, bukásában pedig fájdalmat gerjesztett.

Újabbkori irodalmunk még nincs kellően feldolgozva, s így a „Sárga csikó" és „Piros bugyelláris" szerzőjéről is csak szórványosan olvashatunk; színházaink sem igen tartják felszínen drámai alkotásait, pedig köztük 8—10 a kényes igényü közönségnek is kiváló műélvezetül szolgálhat.

Csepreghy Vizözönét csak nemrég elevenítették fel a fővárosban, a sajtó azonban a legvegyesebb érzelmekkel fogadta. E körül-

mény indított engem arra (ki külömben az író életét és működését elég terjedelmesen feldolgoztam), hogy éppen a Vízözön ismertetésével, megvilágításával és kritikai méltatásával foglalkozzam.

Az Akadémia 1769-ben többek közt verses bohózatra hirdetett pályázatot, jutalmul tűzvén ki a Karácsonyi gróf féle ösztöndíj kamatait. Az alig 27 éves Csepreghy erre az alkalomra irta Vízözönét. Az új hang, a gördülékeny verselés s általában az egész darab meglepte a műbírálókat s elismeréssel is nyilatkoztak róla, azonban nem tudták, hogy a drámának melyik válfajához sorozzák. A pályázatok előadója: Arany László úgy vélte, hogy a Vízözön bibliai tárgyánál fogva modern formájú víg mysterium; némelyek tündéri vígjátéknak tartották, mert érzékfölötti lények is szerepelnek benne, mások meg egyszerüen látványosságnak minősitették a Noé bárkája miatt. Mindenik meghatározás felületes, mert nem azt figyeli meg, ami irányadó lehet a műfaj megállapítására. Legközelebb áll a valóhoz Baráth Ferenc definiciója, ki aesthetikájának a bohózatról írt fejezetében a következőket mondja: „Ide (t. i. a bohózathoz) kell soroznunk hangjánál és előadásánál fogva Csepreghynek a bohózatánál mélyebb alapeszméjü jeles Vízözönét is.“ A bibliai tárgy e műben nagyszerű bonyodalmakra szolgáltat alkalmat, a látványos részek az ügyes drámai koncepció mellett csak a színszerüség emelésére irányulnak, a tündérek pedig csak úgy szerepelnek, mintha földi lények volnának, csodálatos dolgokat nem visznek véghez. E körülményeket mérlegelve nyugodtan állíthatjuk, hogy a Vízözön nem más, mint látványos bohózat.

E kiváló munka igazi érdemeit először Gyulai Pál ismerte el, megíratása óta azonban így is nyolc évet pihent, míg végre Titl Emil megzenésítette s a népszínházban 1876. tavaszán szép sikerrel előadták. A 70-es években állandó műsoron volt a vidéki színpadokon is a kolozsvári kivételével, hol a Kovács Gyula késedelmessége miatt csak 1884. őszén hozták először színre.

* * *

A jámbor életű, szigorú erkölcsü, de könnyen befolyásolható Noé isteni útasítás szerint bárkát épít, mely őt hozzátartozóival együtt megmentendi a vízözöntől. Hiába igyekszik a könnyelmű életü Kain ivadékait jó útra téríteni, azok gúnyolódással fogadják intelmeit. Az első felvonás II. képében cedrus liget tárul elénk,

hol Kain utódai az éj folyamán múlatoznak, de Noé családtagjait is ott találjuk kedveseik karján. Ott látjuk Noé legidősebb fiát Szemet, ki magánál jobb vadászt nem ismer. A táncért rajongó Kám sem marad el a Júditnak adott légyottjáról s úgy véli, hogy a bárka síkos padlóján nagyszerüen lehet majd lejteni. Szem fia, az ideális Ázel is eljő kedveséhez Ráchelhez s mindenik azon tanakodik, miként lehetne a bárkába bevinni szerelmesét. Noé harmadik fia, az önhitt, elbízakodott Jáfet, a világ legnagyobb tudósának tartja magát. Ő tökélesítette a Szem fegyverét, megfigyelte hányat tojik a hangya évente, kilincset talált fel a bárka ajtajára, stb. Mindenben első akar lenni, folyton apja kegyeit hajhássza s ismeri a behízelgés módját is. A Ráchel szerelmében csalatkozva, bosszúból elvezeti Noét a cedrus ligetbe, ahol az öreg felismeri családtagjait. Az eddig erkölcsösnek vélt Ráchelt meggyűlöli, unokáját pedig kitagadással fenyegeti, ha el nem hagyja szerelmesét. Ázel frappáns drámai erővel ecsetelt jelenetben ellenszegül nagyatyjának s biztosítja kedvesét hűségéről.

A második felvonás Mámor tündérnek és öcscsének Szívkirálynak, az ártatlan szerelmesek pártfogójának szőlőjébe vezet. Éppen e helyre lép le földi mezben a vízözön közeledtét hírül hozó Gábor főangyal, kit Mámor vendégszeretően fogad. Szív-király dala, a tündérek tánca s Mámor bora elbódítja, jóleső érzetében megfeledkezik rendeltetéséről s égi útlevelét, a mellen levő fényes csillagot Szív-királynak adja.

A harmadik felvonásban Mámor fürge tündérei szőlőt ültetnek a bárka köré, melynek gyümölcsét Noé kellemesnek találja, az Úr követe azonban óva inti, hogy a bárkába vigyen belőle.

Nemsokára megzendül az ég, lehullanak a vízözön első csepjei, a főangyal pedig a bárka előtt őrködik, nehogy a gonoszok közül is bejusson valaki. Ekkor jő Ázel kedvesével Ráchellel s könyörög annak a bárkába bocsátásáért. E jelenetben a drámai erő fenséges gondolatokkal, emelkedett dikcióval párosul. A lány meghatóan ecseteli saját lelkiállapotát, melyet az angyal a vízözönhöz képest csak porszemnek nevez.

„Ha minden bánatom csak egy homokszem
Az oceánba — (esdekel a lány) bűnöm sem lehet
Oly nagy tömeg, hogy tőle medreit
A kegyelem elhagyni volna kénytelen.“

Az angyal hajthatatlanságán indulatba jő a büszke Ázel s e szavakkal rántja fel a térdeplő lányt:

„Nincs víz a terhes fellegekben
Lehütni forró szerelmemet!“

Egyszersmind megátkozzák az angyalt, az átok eszébe juttatja elvesztett csillagát, annak felkeresésére indul, a felügyelettel Noét bizván meg. Noét a már megízlelt szőlő csodás hatása elbűvöli, abból egy kosárral a bárkába csempész, az őrködést pedig Szemre ruházza, ez Kámra, Kám Jáfetre s mindenik visszaél megbízatásával. Kám belopja Júditot a szárnyasok közé, Jáfet az ajtót kilincscsel nyíthatóvá teszi, a Kám feleségének is sikerül a rendetlenség közepette medve bőrbe bújtatott kedvesét: Jónathánt bevinni a bárkába. Csak az ártatlan szerelmesek nem gondolnak cselre, hanem egy kősziklán ülve együtt akarnak meghalni. A szerelmesek párbeszéde a lüktető drámai erő helyett a műnek nem éppen előnyére meglehetős teret enged a lírai elemek érvényesülésének, noha a gondolat eredetisége, az író erős képzelő tehetsége, de főként a ragyogó nyelvezet pótolja a hiányokat. A szerelmétől tántoríthatlan ifjú önzetlen, tiszta szíve, romlatlan kedélyvilága, a gyönge lány megkapó ragaszkodása kedveséhez bámulatos önállósággal és biztonsággal megalkotott jellemekre vall.

A két szerelmes eltűnődik a múlandóságon, a lány szomorúan kérdi, vajjon mivé leszünk halálunk után s az ifjú fenkölt gondolatokban gazdag dikcióval feleli, hogy:

„Az emberszíveket megőrli az
Idő s ha porrá lettek általa,
Eljő a szellő, szárnyára veszi
S elhinti őket érdemök szerint.
A zsarnok szíve kősziklára jut,
Tengődva él csak, nem ver gyökeret,
Nem fészkel rajta dalos kis madár,
Baglyok huhognak rajta éjjelen.
Az irigy szíve vad bozót leszen:
Magának termi rossz gyümölcseit.
A buja szívből lesz pipacsvirág,
Virító minden úton-útfelen:
Mindenki tépi, aki arra jár,
Keblére mégsem tűzi senki sem.

Kedvest, ki vesztett, szíve fűzfa lesz;
Lecsüngő lombjait a hűs patak
Csókdossa szüntelen. A csalfa szív
Egy lombtalan fa lesz — társ nélküli,
Örök hazája égő pusztaság.
A fáradt vándor néha arra tér,
Csalódva néz magának jobb helyet.
Két szív, mely forrón és híven szeret,
Kies ligetben rózsató leszen
És rajta új, meg új bimbó fakad
S a boldogságnak vége-hossza nincs;
Vendégül ott lakik a fülmile,
Hű és örök szerelmet énekel
A rózsafának csöndes éjjelen".

A vihar ezalatt egész erővel kitör. A visszatérő Szem búcsú ölelés ürügye alatt lecsalja fiát a szikláról s mikor az keblére borul, megragadja s a bárkába viszi. A kedvesét vesztett lány hangos kesergése elvész az elemében levő vihar közepette, mindenfelől emberek futnak át a színen: a bárka emelkedni kezd.

A Vízözön cselekvénye eddigelé a meseszövés miatt bizonyos tekintetben szaggatott, vontatott, a negyedik, ötödik felvonás azonban a legjobban sikerült. Ha az első három felvonás javarésze tánc, dal és verselés volt, a két utolsó felvonás megírása drámai szempontból ritka értékkel bír.

A negyedik felvonás színhelye a bárka belseje. Noé kiosztja mindenkinek lakosztályát s nemsokára látszólag nyugalomra térnek. Az éj leple alatt azonban mindenki becsempészett kedveséhez igyekszik. Noé pedig a bort rejtő kamra felé tart, miközben találkozik az öngyilkossági gondolatokkal foglalkozó Ázellel, kit magával visz, hogy búját feledtesse. Ezalatt nagy a felfordulás a bárkában. Kám felakarja keresni kedvesét Júditot s a szárnyasok közé jut, a hasonló szándékú Júdit a Szem kamrájába kerül. Kám magára maradt felesége is megtalálja lovagját Jáfetben. Mialatt Noé felesége Sára férje hollétén tűnődik, Szem feleségének kedvese Jónathán megéhezvén, előkerül a vadak közül s hozzá tér be egy „hideg birkacombra". Az ártatlan szerelmesek pártfogója Szívkirály sem marad tétlen, mert a kivülről nyithatóvá tett ajtón behozza a vízözöntől megmentett Ráchelt, s az oltár fülkéjébe rejti. Gábor főangyal hasztalan keresvén elvesztett csillagát, az égi útlevelet, váratlanul visszatér a bárkába s azt sem tudja, hova legyen

ámulatában a nagy össze-visszaság láttára. A mámoros Noét éppen ekkor vezeti ki a kamrából unokája Ázel, de az ő szerelmi lángja is kitör a bortól s az oltár előtt esküvel akarja megerősíteni, hogy kedvese nélkül nem tud élni. Mikor azonban szétnyítja az oltár függönyét, ott találja a lányt, határtalan örömében nem jő szó ajkára s a lépcsőzetre rogy.

Az utolsó felvonásban Gábor ítéletet tart; bírákul Noét s fiait teszi meg, vádlottakként az idegenek szerepelnek. Kiderül azonban minden vádlottnál egy-egy bíró bűnrészessége is s így Gábornak egyedül kellene bíráskodnia, csakhogy éppen ő volt az indító oka annak, hogy idegenek is bejutottak a bárkába, minek bizonyságául Szív-király visszaadja a mámor perceiben neki ajándékozott csillagot. Eszerint Gábornak is a vádlottak közé kellene állania, ha eddig meg nem győződtünk volna arról, hogy a főangyal nem hozhat emberekre igazságos ítéletet, mert a bűn együtt jár a testtel s a bocsánat nem kegyelem, hanem természetszerű szükséglet. Így lesz kedvező kimenetele a vízözönnek a bárkában maradtakra nézve. A víz elapad, a bárka megáll, megjelen az engesztelődés jelképe: a szivárvány, az áldozat füstje égfelé száll s Gábor kinyilatkoztatja az Úr nevében, hogy nem lesz több vízözön, mert a gyarlóság mint emberi tulajdon nem érdemel oly nagy bűntetést; kimondja egyúttal, hogy a lélek és a szerelem az az emberben, ami örökéletü.

Csepreghy Vízözönében — akárcsak Shakespeare Szent Iván éji álmában — három cselekvény szövődik össze: Ázel küzdelme Ráchel bírhatásáért, Szív-király meséje és a bárkabeli szerelmesek históriája, mely utóbbi inyenc francia színezetű, akárcsak egy Bisson-féle bohózat. Legmúlatságosabb ily bohózatos eleme az ötödik felvonás azon jelenete, melyben Jáfet bíróként szerepel s szónoklatát valóságos parlamenti hangon kezdi meg.

E magas igényű mű az író kiváló teremtő képességéről, eredeti szelleméről s nagy önállóságáról tesz bizonyságot. Koncepciója merész, mert a vízözönt Csepreghy nem tragikus oldaláról fogja fel, hanem a Noé családjában és idejében komikus elemeket keres. Tőről metszett alakjait azonban magyaros gondolkozással ülteti át hozzánk a régmultból, messze idegenből s ebben is rejlik egyik érdekessége. Alapeszméjében bizonyos fokú durvaságot vehetünk észre, mert az egyetemes büntetés hiányos voltát s az isteni rövidlátást igyekszik kigúnyolni. T. i. az emberiség

Noé családja kivételével elpusztul, a szárazföldi állatvilágból is csak egy-egy pár részesül kegyelemben, de a halak nemhogy elpusztulnának, sőt a hullámokban bő táplálékot nyernek. Csepreghy e munkájában úgy tünteti fel a halat, mintha Isten választott állata volna. Önkénytelenül is eszünkbe jut a keresztények üldöztetési korszaka, mikor a hal titkos jelül szolgált. (A hal neve görögül: Ichthüsz. A kezdőbetüket így értelmezték: Iézosz Chrisztos Theou Hüiosz Szotér — Jézus Krisztus Isten fia, a megváltó).

A drámai szempontból kifogás alá eső részeket pótolják e műben az érdekes, nevettető személyek, a bájos költészettel s drámai erővel megírt pompás részletek, talpraesett párbeszédek s a gyönyörü nyelvezet, mely legszebbek közé tartozik drámai költészetünkben. Az ötös jámbusi sorok nemcsak emelkedett nyelvet, hanem mély gondolatokat, magasztos eszméket is rejtenek magukban.

A Vízözön kritikai méltatásánál kedvező alkalom kínálkozik, hogy a Paulay Tivadar által színre alkalmazott Vörösmarty Csongor és Tündéjével hasonlítsuk össze. Mindkettő különös, sajátos tulajdona szerzőjének s egyiket sem lehet a leghatározottabb értelemben drámának tekinteni, különösen pedig a Vörösmartyét nem; ellenben a Csepreghyében sok helyt valóságos lüktető drámai erő nyer kifejezést. A Csongor és Tünde nyelve elbájoló, verselése andalító, gondolatmenete eszményi jelenetekben gazdag. A Vízözön nyelvezete elmarad ugyan az előbbiétől, de némely részletében oly magasröptü, hogy versenyezik vele s bár versezete gyönyörködtető, mégsem éri azt utol. Gondolatai sem oly fenségesek, mint a Vörösmartyé, de ezt a külömböző tárgy is okozza. E tekintetben tehát a Csongor és Tünde túlszárnyalja a Vízözönt, de messze elmarad annak színpadi hatása, drámai koncepciója mögött. Vörösmarty művében a lelki tényezők főirányítója a képzelet, itt ellenben a zsinórmértéket határozott, önálló jellemek szabják meg. Amaz a színésznek nem szolgáltat elég anyagot művészi képességei kifejtésére s csak egy előképekben látott gyönyörű mese hatásával vésődik a közönség emlékezetébe. A Vízözön azonban rendkívül érdekes, emelkedett húmorú, erős drámai hatású darab, tárgya pedig világirodalmi hangot szólaltat meg, midőn az örök ember erőtlen voltát rajzolja a bűnnel szemben.

Az eddig tárgyaltak alapján előttünk áll a „Vízözön“ teljes képe. Alig számbavehető gyenge oldalai mellett senki sem vitathatja el írójától az érdekes meseszövés gazdagságát, az élénk

drámaiságot, a tősgyökeres, gyakran finom, választékos nyelvezetet, a maga nemében páratlan színpadi hatást, az érzelmek ügyes festésében nyilvánuló bámulatos önállóságot s a jellemalkotásban főként a női lélektan alapos ismeretét. Jellemei nem az elméletekből, hanem az életből valók, ahól senki sincs hiba nélkül: mindenik húsból és vérből való ember. Irónk életbölcselete mindig a józan ész törvényeihez alkalmazkodik, alakjai inkább ideálisak, mint világgyülölők s ha néhol túloz is, az legtöbbször az igazság érdekében történik.

A négy elemi iskolát végzett asztalos mester derekasan megállotta mindig helyét az irodalomban, jóllehet a kritika nagyfokú hidegséggel fogadta termékeit. Irói egyéniségét a kedélyében, szíve melegében rejlő varázs, a lankadatlan munkakedv irányította, beteges testét pedig szívóssá tette a vasakarat. Csepreghyt, ki önerejéből lett hívatott drámaíró, méltán nevezte el Écsy László: „A magyarok Hans Sachs"-jának.

Borzsovay Béla.

A szocializmus tarthatatlansága.

Irta és a kolozsvári *„Szent Imre Egyesület“* 1911. évi február hó 12-én tartott ülésén felolvasta **Lécfalvi Sipos Kamilló.**

Egy, a természet nagy műhelyébe vetett pillantás után a legellentétesebben működő erőkre bukkanunk. Feladatom körén kívül esik most ez erők kutatása, csupán csak a fizikai világ kommunisztikus irányzatára és az azt ellensúlyozó erőkre kívánok rámutatni.

A szabad természet ölében nincs egyenlőség. Hegy és völgy, folyó és patak, szárazföld és tenger váltakoznak. Ámde ez egyenlőségeket elenyészteni igyekeznek a folyók, patakok, az eső és a szél. De midőn a víz mossa, a szél koptatja a hegyeket, egyuttal az egyenlőtlenséget is fenntartja, mert völgyeket mos, barlangokat váj. És ott vannak a földalatti erők, a vulkánikus kitörések, melyek hegyeket, városokat nyelnek el, uj tavakat, folyókat, hogyeket és völgyeket alkotnak.

Ezen ellentétesen működő erőket megtaláljuk a társadalomban is. És ezen erők éppen úgy, miként a természetben, a társadalomban is nem az egyenlőségnek hanem az egyenlőtlenségnek kedveznek. Azon erőket melyek az abszolut egyenlőség felé törnek és melyek azon más erőket legyőzni igyekeznek, nevezem én szociálizmusnak. És azon — szerintem szorosabb értelemben még nem létező tudományt — mely ezen erők kutatásával foglalkozik: szociológiának. A szociológiát még eddig szigorúan vett nem létező tudománynak mondottam, ezért e merésznek látszó állításomat tehát nehány szóval legyen szabad indokolnom.

A tágabb értelemben vett szociológia a társadalomban működő erők kutatásával foglalkozik és mint ilyennek, legfőbb alapja más, mint a természettudomány, nem lehet. És mit látunk? Látjuk azt, hogy a szociológia a rohamosan haladó természettudomány októl elmarad. Látjuk azt, hogy oly alapokra támaszkodik, melyeket a természettudományi kutatás vagy már megcáfolt, vagy még be nem bizonyított.

Midőn Baer, Virchow és mások megvetették a sejt és szövettan tudományát, azt hitte a tudós világ hogy meg van oldva egy nagy rejtély. Ámde a csalódás hamar bekövetkezett és bár Fischer retortája a sejt sok titkát fedte fel, de a sejt alapelemére, a protoplazmára nem sikerült fényt derítenie. A vegyészet minden tudománya csődöt mondott itt. A gorcső oldóképességének ujabbi nagymérvű fejlesztése uj meglepetéseket hozott a sejttanban is, a mennyiben a misztikus protoplazmát még nagyobb homályba burkolta.

Egy-egy ujabb lépés a tudomány haladásában, bár uj világot hoz, de egyúttal uj rejtélyekkel is szolgál. És így van ez nemcsak a sejt- és szövettanban, hanem a természettudományok egész mezején. Azok rohamosan haladnak, fejlődnek és a szociológia csak későn vesz haladásukról tudomást.

Már most felmerül a kérdés: lehet-e szigorúan vett tudománynak nevezni azt, mely nem tart lépést legfőbb segéd tudományainak haladásával? És lehet-e tudománynak minősíteni azt, a mely tudva ferdít? Tudva ferdít a szociologia például akkor, mikor a Darvinizmust, mint bebizonyított tényt állítja oda, vagy pedig az élet-folyamat lényegét vegytani folyamatnak tünteti fel. Kétségtelenül igaz, hogy az életnyilvánulás sok tényére kulcsot szolgáltat, ámde azért csupán vegyi folyamattal nem minden élet jelenség magyarázható meg. A szociológia ma még sok tekintetben nem egyébb, mint az önkényes feltevések és tudatos ferdítések egész láncolata. De lehetetlen a szociológia még azért is, mert a szociológia tudományának nemcsak a természeti tudományok képezik segédforrását, hanem majd az összes tudományok megállapításaira kell támaszkodnia. Már pedig ez az ismeretek oly tárházát követeli, amellyel emberi agy nem rendelkezhetik.

A szocializmus egy gyűjtő fogalom, melynek 3 főiránya van: a szociáldemokracia, a kommunizmus és az anarchizmus. E három főirányon belül azután számos árnyalattal találkozunk, minők pl. a kollektivizmus, agrárszocializmus, voluntárizmus és mások. E tanok mindenikének két része van. Egy negatív romboló és egy építő. A szocializmus összes nemei — bár a részletekben eltérnek — abban megegyeznek, hogy társadalmi és állami berendezkedésünk rossz, az egyedek nagyrésze nem elégítheti ki még elsőrendű szükségleteiket sem. Mindezen bajokat pedig a tömegnyomor okozza.

Kifogásolják a termelés módját és a vagyon elosztását. Károsnak tartják a tulajdont. Hibásnak tartják a kereskedés, pénzforgalom és a szabadverseny mai formáját. A kereskedést feltétlenül elitélik, mert ez szerintük nem egyéb, mint csalás, mert az egyik csak a másiknak megkárosításával nyerhet. De legélesebben a magántulajdont támadják meg, mely szerintük lopás és a tőkét, a mely a nyereségvágyat fokozza és igy erkölcstelenséget, uzsorát szül. Ezek azon főbb kérdések, melyekben majd az összes árnyalatok megegyeznek, de a részletekben eltérnek. A negativ tanok röviden e szavakban foglalhatók össze: a mai társadalom lerombolása. Mik hát az épitő tanok és hol vannak azok kifejtve?

E téren már sokkal tartózkodóbbak szocialistáink, mint a rombolásban. Nagyon helyesen jegyzi meg a világhirü német tanár Roscher, hogy »a szociálisták szerencsésebbek a rontás, mint az épités mesterségében«.

A szociálista állam jövő képét többen igyekeztek megrajzolni. E jövendő államok berendezését az államregényekből ismerjük meg. Az államregények azon csoportjáról beszélek itt, a mely teljesen önkényesen kigondolt államszerkezeteket ir le, vagyis a szociálista államregényekről. Ilyen államregény p. o. Morus: »Utopia«-ja, Campanella: »Solis Civitátis«-a, Cabet »Voyage en Scarie«-ja, Bellamy: »Ujvilág«-a Hertzka »Szabadföldje«-je stb. Ez államregények hatása óriási volt. Az élénk képzelőtehetséggel megrajzolt állam megvalósítására egész népvándorlás indult meg az ujvilágba. Egyre-másra keletkeztek Amerikában a szociálista államok, amelyek azonban mind megbuktak. És itt ismét kitünt, hogy a szociálista állam fennmaradása lehetetlenség. Ma már sok szociálista nyiltan bevallja, hogy a jövő államáról nem beszélhetünk, mert azt nem ismerjük. Ezen álláspontot vallja a hires német szociálista iró Liebknecht is »Zukunftstaatliches“ címü művében.

A szocializmus egyik legfőbb törekvése az abszolut egyenlőség megvalósítása. Ezért támadása mind az ellen irányul, mi az abszolut egyenlőség utjában áll. Ezért jön azután ellenkezésbe nemcsak saját tanaival, az emberi természettel, hanem magával a nagy természettel is. Az egyenlőség kétségtelenül minden egészséges társadalmi, állami és emberi együttélésnek nélkülözhetetlen feltétele. Ámde ez az egyenlőség nem a szocializmus hirdette abszolut egyenlőség, nem a materiális egyenlőség, hanem a jogoknak és kötelességeknek egyenlősége.

A szocializmus egyik jelszava lett Marx „Gleiche Völker, gleiche Rechte, keine Herrn und keine Knechte« jelmondata. E szavak nagyon szépen hangzanak de nem igazak. Kivihetetlenek. Két abszolut egyenlő élőlényt, vagy tárgyat nem tud neken sem felmutatni sem készíteni emberfia. Ha sikerülne kivívni az abszolut egyenlőséget, sivataggá változna a föld. »Töröljétek el a hegyeket, szüntessétek meg a nemek közötti egyenlőséget és megszűnik az élet« mond egy jeles német tudós. A szociálista állam és a társadalom egy önkényesen kigondolt társadalom, míg a mai társadalmi rend egy hosszú fejlődés eredménye, melyet a szükség hozott magával és fejtett ki. A mai társadalmi rendben minden egyenlőtlenségnek oka, szerepe, hivatása van, éppen úgy, miként a folyóknak, hegyeknek patakoknak, tengereknek s más egyenlőtlenségeknek a föld háztartásában.

Az abszolut egyenlőség tarthatatlan ábrándját már Rousseau is felismerte »De l'origine de l'ingálité parmi les hommes" cimü müvében és az egyenlőtlenség okát két csoportba foglalja: természeti és politikai okok csoportjába. Az első csoportba sorozza a kor-, egészség-, a testi-, lelki erő és észbeli külömbségeket, a másik csoportba azokat a külömbségeket, melyek a társadalom közös beleegyezésén alapulnak. Ha azonban figyelmesen átgondoljuk a dolgot, ugy a Rousseau említette politikai külömbségek forrása is természeti okokban találja magyarázatát. És itt még a lángeszü Rousseau is beleesik abba a hibába, mibe a szociálisták, mert műve további folyamán ellentétbe jut előbbi állításaival. A szociálisták szivesen idézik a francia bölcsészt, de mindenkor elhallgatják azt, hogy Rousseau maga is belátva tévedését, »vallomásaiban« állításait visszavonta. Idő és hely nem engedik meg, hogy az ellentmondások sorozatával tovább foglalkozzam, hanem áttérek most a nőemáncipáció hazugságára, mint a mely az abszolut egyenlőséggel igen közeli rokonságban áll és a szabadgondolkodóknak és szociálistáknak annyira kedvelt vesszőparipája.

Jogi szempontból tekintve a dolgot, a nőemancipació ellen nem igen lehet érvelni, de máskép áll a dolog, ha a természet szempontjából indulunk ki. Hogy a szociálisták érvelése mily hamis alapon áll, az kitünik e kérdésnél is. Ők ugyanis akkor, midőn a vallás elleni támadásokról van szó, mindig a természettudományokra hivatkoznak — pedig a vallás nincs ellentétben a természettudományokkal — de midőn a természettudományokkal füszerezett szofizmáikkal nem tudnak bizonyítani, akkor e térről lelépnek.

Akár antropologiai, akár biologiai, akár pszihologiai, akár élettani szempontból vizsgáljuk a dolgot, a nőemancipáció ellen üt ki kutatásunk. Antropologiai, élettani, s más kutatásokkal főleg Bertilon, Bochdanek, Bowdich, Broca, Buffon, Carus, Darwin, Delaunay, Devilliers. Fehling, Hollzendorf, Horelaque, Huschke, Joly, Le Bon, Legouvé, Lyell, Lubbock, Möbius, Morselli, Pagliani, Parschappe, Quatrefages, Quetelet, Rudolphie, Rühdinger, Scharling, Topinard, Török Aurél, Tylor, Virchow, Weisbach és mások foglalkoztak. Nem terjeszkedhetem ki most e tudósok kutatásainak eredményeire, hiszen majd mindenik más és más szempontokra terjesztette ki vizsgálódását. Mint jellemző körülményt azonban megjegyzem, hogy a tudósok véleménye két nagy csoportba osztható. Egyik csoport Bischof: Das Hirngewicht des Menchen című művében, ugyszintén Delaunay, Darwin és mások, a nőnek alsóbbrendüségét tanitják, a mely ha igaz volna, a férfival való egyenlőség lehetősége ki volna zárva. Nézetem szerint nehány testi és agyi külömbségből nem lehet mindjárt az alsóbbrendüséget megállapítani, bár igaz, hogy pontos mérésekből kitünt, hogy a nő agyveleje mintegy 30 grammal könnyebb a férfi agyvelejénél, a nő koponyája nemcsak relative, hanem abszolute is kisebb. Ezekhez járul még az agy redőinek némi eltérése is. De mindezek még nem bizonyitanak a nő alsóbbrendüsége mellett. Hiszen a történet majd minden szakában találunk kiváló nőtudósokat, ha azok nem is vetekedhettek egy Newtonnal, Bólyaival, Schwarcz Gyulával, s más világraszóló szellemekkel.

A nő lélegző szerveinek kitartása a férfihez viszonyítva gyenge, csontrendszere könnyebb, izomereje is jóval gyengébb. A nő nagy ingerlékenysége, vérmérséklete, önállótlansága, szóval egész testi és szervi alkotása kétségtelenül bizonyítja, hogy más hivatásra termett, mint a férfi és így azzal egyenlő sem lehet.

Ki lehet mutatni a legalsóbbrendű álatokon kezdve, egészen az emberig, hogy a fajok fiziologiai jóléte a nemek közötti munkamegosztástól függ. Ha tehát egyenlővé tennék a nőt a férfivel, ez által a nőt hivatásától vonnók el, felbontanánk az állami családi és társadalmi rendet s mivel megszüntetnénk a nemi különbségeket, kioltanánk az életet.

Ide vezet a szociálisták és szabadgondolkodók annyit hajtogatott „természettudományi vizsgálódás“, de mivel ez nekik nem kedvez, tehát jogi és érzelmi érvekkel támogatják romboló munkájukat.

Az egyenlőség kérdése elvezet bennünket a szabadság kérdéséhez. A szabadság fontosságát semmi sem bizonyítja jobban, mint annak óriási irodalma, melyből külön könyvtárt lehetne állítani. Tudósok és költők, szakemberek és laikusok annyira össze kuszálták a fonalat, oly zavarossá tették a fogalmat, hogy ma már alig lehet benne eligazodni.

Nem lehet feladatom e helyütt végig vezetni a szabadság fogalmának fejlődési történetét a régi keleti népektől a jelen korig, de fontosságára és a vele való visszaélésre rá kell mutatnom. A szabadságnak homályos fogalmát kapjuk Aristoteles következő meghatározásában: »Kormányozni és kormányoztatni«. Nem sokkal többet érnek Ciceró következő szavai: »Potestas vivendi ut velis«. A kérdés megértéséhez Hobbes sem juttat közelebb bennünket, ki a szabadság alatt a mozgás akadálytalanságát érti. Egészen sajátságosan fogja fel Proudhon P. J. a szabadságot, mikor azt az egyenlőségnek és uratlanságnak mondja, a törvény alatt pedig a szükségességet érti. Mill Stuart János a »Szabadság«-ról írott hatalmas művében már helyes nyomon indul, mikor azt mondja: »Nem szabad másoknak ártalmára lenni«. De legszebben, leghelyesebben az angol gyakorlat fejtette ki a szabadság fogalmát, mely abban áll, hogy »az államban nem létezhetik korlátlan hatalom«. Minden más szabadság az után e politikai szabadságfogalomból vezethető le. A nagy fogalomzavar onnan van, hogy a szabadság nagyon alkalmas anyag a költészetnek és a költők azt alaposan ki is használták és kiforgatták, részint onnan, hogy a fogalom meghatározásoknál csak a szabadság bizonyos nemei szolgáltak irányadóul, részint pedig rosszakaratú ferdítés".

A helyesen értelmezett szabadság minden haladás és művelődés feltétele, mert csak a szabadság biztosíthatja az egyénnek azt a jogot hogy értelmi tehetségeit kifejtse és a köz javára hasznosítsa. Ámde az individulizmus szabadsága sem lehet korlátlan mely esetben éppen a másik végletbe esve zsarnokság és ebből szolgaság lesz, mely éppen úgy elnyomja az individualizmust, miként ezt az abszolut egyenlőség teszi. Ezért van az, hogy a demokrácia sohasem kedvezett a haladásnak, akár a régi görög demokraciákat tekintsük, akár pedig Chinát. De miként az abszolút értelemben vett egyenlőség lehetetlen és a helytelenül értelmezett káros, ép úgy lehetetlen az abszolútan felfogott és káros a rosszul értelmezett szabadság. Igen jellemző, hogy a szocializmus két legszélsőbb iránya: a szoci-

ciáldemokrácia és az anarchizmus egymást kölcsönösen zsarnoksággal vádolja; és mindkét iránynak igaza van. Mert a szociáldemokrácia tulzásba hajtott egyenlősége és az anarchizmus végletekbe vitt szabadsága zsarnokságot szül mindkét oldalon. Nem nehéz kimutatni, hogy a rosszul értelmezett szabadság és egyenlőség összeférhetetlenek.

A szociáldemokráciában az egyén (tehát cselekvése, szabadsága) alá van rendelve a köznek, míg az anarchizmusban a dolog éppen fordítva áll. Különben a két eszme összeférhetetlenségét igen szépen és világosan mutatta ki világhírű tudósunk: Eötvös. „A tizenkilencedik század uralkodó Eszméi" című műve (I. 78—94 lapjain 1854.) Az egyenlőség és szabadság útján a tulajdon kérdéséhez jutunk, — mert hiszen világos, hogy amint az abszolút egyenlőséghez a vagyon egyenlőségére, éppen úgy a szabadság biztosítására is bizonyos mennyiségű vagyon nélkülözhetetlen — mely a szociálisták támadásainak célpontja.

A tulajdon elleni támadásokat két főcsoportba oszthatjuk, 1) olyanra t. i., mely minden tulajdont elvet és 2) olyanra, a mely csak a magántulajdon ellensége, ellenben a köztulajdontól vár minden üdvöt. Ez utóbbi csoportnak azután alcsoportjai vannak, t. i. olyan tamadások, a melyek csak a föld magántulajdona ellen irányulnak; olyanok, a melyek csak a gépeknek, a termelési eszközöknek magántulajdonát kifogásolják.

A tulajdont sokan és sokfélekép igyekeztek igazolni. Ilyen igazoló elmélet p. o. a foglalás elmélete Ahrens, Blackstone, Bihari, Burlamaqui, Gros, Grotius, Hennecius, Puffendorf, Thomasius, Wolf stb. Kaut és iskolája, mely szerint a tulajdon alapja az akarat és szabadság; Robespiere, Mirabeau s mások szerint a törvény, mások ismét a velünk született és elidegeníthetetlen emberi joggal igazolják, a nemzetgazdasági írók ismét — általában véve — a munkát tekintik a tulajdon alapjának. Bármily érdekes legyen is e kérdés, időszűke folytán nem foglalkozhatom tovább e kérdéssel hanem áttérek azon iskolára, amely a tulajdon legnagyobb ellensége, a szociálizmus iskolájára.

A tulajdon mai ellenségeinek főleg 3 ember szolgáltatott érveket. Ezek Brissot de Varville, Proudhon P. J. és Marx Károly. Első »Recherches phisophiques sur la propriété et sur le vol«; a másik „Qu' est ce que la Proprieté" premiére et duxiéme momoire és a harmadik „das Kapital" cimü müveikkel. Miután azonban

Brissot de Varville könyve, a nagy francia forradalom e terméke igen ritka, tanai ma nem is igen ismeretesek, s igy annak ismertetésétől most eltekintek.

Proudhon P. J. a szociálisták egyik legzseniálisabb írója a tulajdont lopásnak mondja. Ki azt hiszi, hogy Proudhon nézetét a tulajdonról megérti a tulajdonról irott könyvéből: csalódik. Ide még ismerni kell „Contradictións" című főművét; „Idée generále" „Du principe federatif"; „De la justice" és „Organisation" című műveit. És ha megértette, akkor látni fogja az ellentmondásokat és ezzel állításainak tarthatatlanságát is. A tulajdonról irott műve bevezetésében nagy hangon hirdeti, hogy a tulajdon lopás. Ez az ő kizárólagos felfedezése, amelyre büszke is lesz és a melyet be fog bizonyítani. Szerinte a tulajdon mai alakjában nem egyébb, mint a gyenge kizsákmányolása az erős által és hogy az összes termelők közűl a földművelőnek van legnagyobb előnye, mert a földjáradék az illetőnek monopóliumot biztosít amellyel nem rendelkezik az iparos.

Miután pedig e monopólium jogtalan, a tulajdon is jogtalan, vagyis más szavakkal a tulajdon lopás, mert azzal, amivel én birok, attól loptam, ki azzal nem bír. Ámde Proudhonnak minden fényes irálya és éles esze dacára sem sikerült állítását bebizonyítani és ki figyelmesen tanulmányozza műveit, az ellentmondások egész tömegét fogja találni. Ő vérbeli filózófus és gazdasági kerdésekben járatlan volt. E téreni naivitását fényesen igazolja azon bankterve, a melyből kamat nélkül mindenki kaphat pénzt, a melyet a tőkepénzesek adnának.

Tanait a francia Bastiát és a német Hoffmann szedte szét Érdekesen mutatta ki Hoffmann, hogy a semmiből még eddig nem sikerült valamit alkotni. A feldolgozandó anyagot csakis a föld adhatja, melyet munkálni kell és e munka díja a járadék éppen úgy, miként a munkásnak bére. Ha igazságos a munkás bére, akkor igazságos a föld járadék is. Proudhon okoskodását egy sok tekintetben tévesnek bizonyult elméletre a Ricardó földjáradék elméletére fektette. Ha már mos téves az alap, tévesnek kell lennie összes következtetéseinek is.

Marx az értéktöbblet elméletére alapítja támadását, vagyis arra, hogy a munkás visszatartott bére képezi a gyáros hasznát. Igaz volna az elmélet akkor, ha a munkást erővel kényszerítenék a munkára, de hiszen az nincs fizikai kényszernek alávetve. Ott, akkor és annyit dolgozik, a mennyit a hol és a mikor akar. Fontos azon

körülmény is, hogy a munka ára éppen úgy alá van vetve a kereslet és kínálat törvényeinek, mint minden jószág. Figyelmen kívül hagyta Marx a munka minőségét, a vállalkozó nagy kockázatát, a befektetett tőke kamatait és a vállalat vezetésével járó nagy szellemi és testi munkát. (A tulajdon kérdését bővebben fejtettem ki az „Egyetem" 1909 év dec. 11. és következő számaiban). Még csak azt jegyzem meg, ha eltörölnők a magántulajdont, kizárnánk még a táplálkozás lehetőségét is, mert az erősebb a gyengébbnek a szájából vehetné ki a falatot azon címen, hogy neki a közös tulajdon alapján ép oly joga van rá, mint bárki másnak.

A szociálisták tanaik igazolására felkapták a „természeti állapot" frázisát, melyet azután váriálnak hol mint „paradicsomi állapot"-ot, „ős állapotot," „aranykor"-t.

Mintha bizony korunk állapota természetellenes volna. Hiszen ha természetellenes állapotról szólhatunk, éppen az általuk alapitott mesterkélt államrendszert lehet természetellenesnek nevezni.

Mint jellemző tényt kell fel említenem, hogy a szociálizmus magát tudományosnak nevezi. Nem tudós nevezte ezt el, hanem maga a szociálizmus. És csodálatos! a tudományos jelző rajta maradt. Vizsgáljuk meg a dolgot. Min alapszik a mai szociálizmus? Ricardó földjáradék elméletén. Malthus népesedési törvényén, Marx Károly történelmi materializmusán és értéktöbblet elméletén, a léleknek mechanikai felfogásán, Darwin elméletén és az érzelmek hurjainak pengetésén.

Már pedig ma igen jól tudjuk, hogy Ricardó elmélete igen sok tévedést tartalmaz, Malthus elméletét is megcáfolja nagyrészben ugy a tudomány, mint a gyakorlat, ugyszintén tulzottnak és nagy részben valótlannak bizonyult Marx tanitása is. Darwin tanát sem bizonyitotta be még tudományosan senki, ugyszintén a lelki élet folyamata sem magyarázható meg vegyi uton. De mikor az igazságról és bizonyitás kérdéséről van szó, szociálistáink nem sokat törődnek az igazsággal.

Igy például azt látjuk, hogy a tulajdon elleni érvüket többek között az orosz mir szervezettel igyekeznek támogatni, holott ma már bebizonyosodott tény, hogy a mir magántulajdonból lett köztulajdon és a még létező közös földek mindinkább magántulajdonba mennek át. A szociálizmus azonkivül részben megforditotta a nemzetgazdaságtan tételeit. Mi azt mondjuk: a tőke felhalmozott munka, ők azt, hogy lopott munka.

A fogalmakat, jelenségeket részint öntudatlanul, részint öntudatosan — *meghamisitották*, összekuszálták, mert ők csak a zavarosban tudnak élni, gyarapodni, gazdagodni. A nemzetgazdaságtan külömböző iskoláit — értem a történetit és matematikait — a gazdasági élet egyes jelenségeire — főleg a termelés és az eloszlás tüneményeire — alkalmazzák, s mivel ez iskolák külömbözők, külömbözők lesznek az eredmények is. És ezt nevezik ők tudományos szociálizmusnak. Ez inkább mesterséges és önző célokat szolgáló félrevezetés, mint tudomány.

A további kritikáról le kell mondanom, ugyszintén le kell mondanom arról is, hogy a szociálizmus és vallás közötti viszonyról értekezzem és nem foglalkozhatom a keresztény szociálizmussal sem, pedig igen szerettem volna kimutatni, hogy a „szociálizmus" elnevezés nézetem szerint helytelen, mert nem találom meg benne a szociálizmus kriterumait. De mivel szives türelmükkel nem akarok visszaélni, felolvasásomat Gambettának következő szavaival zárom:

„Higyjék el, hogy a társadalomra nincsen ir, mert nincsen társadalmi kérdés, de igenis vannak problémák, a melyek megoldásra várnak. Ezen problémák egyenként oldandók meg és nem egy egyedül álló általános formula szerint".

E mély igazságu szavak 1872. április 18-án hangzottak el. És ezt akarja a keresztény szociálizmus is.

Sámson asszonya.

Hétországra híres Sórek vize tája,
Ott lakik Judea legszebb rózsafája.
Száz ördögi csábbal veszedelmes szépség,
Őt ölelni méreg, szeretni merészség . . .
Csókja lobogó tűz, az ajaka kláris,
Ében haja tultesz ezer éjszakán is,
Karja, válla márvány, szempillája bársony . . .
Csoda, ha rabja lett hires Delilának
Nagy erejü Sámson . . . ? ?

*

Éj fátyla takarja Sórek üde habját,
Delila ablakát halkan kopogtatják.
Két ragyogó szép szem néz ki a nyiláson,
S becéző hang kérdi: „te vagy uram, Sámson . . . ?“
„Nem vagyunk mi Sámson“. Megretten az asszony.
Ne ijedj meg tőlünk te világszép asszony!
Jó szókkal jövénk mi, kincsekkel is bőven,
Ilyesmit megvetni nem szokott egy nő sem . . .“
„Mit akartok?“ „Tudjuk, Sámson szíve nálad . . .“
„És mi köze lenne ehez a világnak?“
„Semmi. Szíve lehet gyöngéd, mint a gerle,
De annál ijesztőbb karja veszedelme.
Átok ő mirajtunk, Jehova csapása,
Ádáz ellenségben nem adatott mása . . .
Retteg tőle népünk, ha haragja gerjed . . .
Nem azért jövénk, hogy javunkra megnyerjed,
Más kell nekűnk tőled, im, kimondjuk végre:
Felelj, mit kivánnál te érette cserébe . . . ?“
„Mit kivántok tőlem? Kedvesemet magát?“
„Dehogy is szép asszony, nem őt, csak a — haját . . .
Mi sem könnyebb ennél: hév, szerelmes rabod,
Észre sem is venné, titkon levághatod . . .“
„Undok csábitástok meg nem ejthet engem!
Dehogy árulnám el, soha, soha, nem, nem!
Feleltem, mehettek . . !“ „S mit itt hoztunk néked,
Megveted a sok szép, drága ékességet?

Hófehér nyakadra hogy talál e gyöngy-ék,
Eufrát vizéből halászták ki gyöngyét.
E szagos olajtól harmat lesz a tested,
Emitt drága bibor, melylyel ajkad' festhedd . . .
Aranytűk hajadnak, szép ruhára kelmék,
Gyémántos kösöntyük . . . Szólj, ha több is kell még . . ."
„Vigyétek . . . ! De . . . ! Nem, nem, el nem árulhatom . . ."
„Ráadásul arany, im, egy egész halom . . ."
„Várjatok . . ! Ah, mégis szörnyű dolog lenne,
Rettentő haragja szakadna fejemre . . ."
„Bohó aggodalmak! úgy már mit sem árthat,
Dús, fekete fürtit ha tövig levágtad . . "
„De szeretem . . ." „Ejha, csak úgy képzelődöl . . .
S ez a világ áll tán csak egy szeretőből?
És oda is hagyhat . . . S ej, ki tudja — no lám —
Nem pihen-e most is idegen nyoszolán . . . ?
Hűséges szerető, ha igazán érez,
Siet ajándékkal haza, kedveséhez . . ."
„Álnokul hazudtok . . . !" „Ne hidd". — „Hátha, mégis, —
Gyötrődik az asszony — elhigyjem-e én is . . . ?!
Lássuk csak: valóban, ma is merre késik . . . ?
Vagy más bitorolja forró ölelésit?
Más fonódik titkon büszke, vas nyakára,
S rejti két kezét dús, acélos hajába . . . ?
Hogy' is mondták ott künn: talán nem is szeret . . . ?
Ajándékkal, igaz, sóhse kedveskedett . . .
És itt mennyi minden . . . Csak úgy ne remegnék . . ."
„Habozol szép asszony?" — Talán belemennék . . ."
„Tehát még sem állsz rá . . ." — „Legyen, kezemet rá . . . !"
S pislákoló mécsfény szelid sugárt vet rá,
A mikor suttogja: „ma ezen az éjen,
Mikor a hold fürdik Sórék tükörében,
S csönd feküdte végig a házat, a tájat:
Birtokába' lesztek a Sámson hajának . . ."

*

„Hol késtél ily hosszan én szerelmes párom?
Ébren vártam jöttöd halvány holdsugáron . . .
Gyötört a magány is így, epedve, várva,
S hű Delilád könnyét felitta a párna . . .
De most kebelemre, édes lesz pihenni,
Rólam való álmod ne zavarja semmi . . .
Add ide szép fejed . . . Oly kuszált a fürted,
Jó ideje, tudom, megsem is fésülted . . .
Majd én lesimítom gyönge két kezemmel . . .
Pihenj, felzavarni röpke szellő sem mer.
Te, daliás hősöm, szerelmes királyom,
Puha két karomban essék jól az álom . . ."

Mámorosan hallja a bűvös beszédet
Nagy erejű Sámson és álomba mélyed . . .
Sápadt, szende holdnak megreszket a fénye,
Szomorún szűrődik a Sámson fejére . . .
A nagy csendességben megnyisszan az olló,
S oda a remek haj, dús, fekete, omló . . .

*

„Micsoda rivalgás? Hah! fekete álom!
Delila, merre vagy? Sehol sem találom . . .!"
Ablakon át fénylik sok lobogó fáklya,
S filiszteusok közt Deliláját látja . . .
Rettentő sejtéssel odakap fejéhez,
S iszonyú az érzés, a mit akkor érez:
Csoda erejének oda a varázsa,
Megrontá az asszony álnok árulása . . .
Megroppan az ajtó. Tizen, huszan, százan
Rontanak feléje vad dulakodásban.
Hiába . . . az izmok már úgy nem feszülnek,
Teste mozgásában nyoma sincs a tűznek . . .
S im, ki egymaga ment nemrég, ezer ellen,
Most, akár egy béna, gyönge, tehetetlen . . .
Féktelen düh tépi: „Ezer átkom rátok!
Asszony csalfasággal hősök is valátok!
Feledétek lám, a szamárcsont meséjét,
Jőjjön csak erőm meg, újra mondom én még . . .
S te ördögi nő, te, ne kerülj kezembe,
A Jehova verjen gyilkot a szívedbe!
Marjon ki a bibor, a mit értem adnak,
Vakítson meg fénye áruló aranynak!
Ne lelj szeretőt mást, s ha kit megigéznél,
Fojtson meg az első, tiltott ölelésnél!
Csókod, merre osztod, döghalált fakasszon!
Verjen meg az átkom veszedelmes asszony!"

*

Százféle imától zúg a zsinagóga,
Magas Jehovával sok a hivő dolga.
Lármásan imáznak. S hogy rá kise lásson,
Homályos szögletben hallgatva áll Sámson . . .
Meggörnyedt a válla, járása se régi,
Két szemét kitolták gonosz ellenségi.
Fáj nagyon szívének szeretője bűne,
Asszonynépért többet dehogy is hevülne . . .
Egy oszlopnak vetvén rettenetes vállát,
Morzsolja csüggedten egyszerű imáját . . .
Mert, mihaszna nőtt meg szöghaja hulláma,

Ha tapogatózva sem biztos a lába?
Mert mi haszna van meg ereje hatalma,
Hogyha két szeméből ki van a tűz halva?
Forró lánggal ég, ég dúló bosszúvágya,
S hogy kitölti bőven, bízik Jehovába . . .
És a mint úgy áll ott, s szomorún mélázik,
A fülén át fojtott nevetés cikázik.
Halk zsongás először, mely a tért betölti,
S mely bosszantó, gúnyos nevetésbe tör ki . . .
Oda figyel Sámson. Hah! buta káprázat!
Dobbanó szívében kínos érzés lázad . . .
Mintha Delilának hallaná a hangját??
Csakugyan . . . . És hátha éppen őt kacagják . . . !
Arra figyel jobban. Az, megismeré hát,
S itt, hajszálra tőle űzet vele tréfát . . .
Most éppen beszél is: „Szegény vak tevéje,
Pár penészes girát dobjatok feléje . . ."
Gúnyos pisszegések szállnak szerte aztán,
S megkoppan a gira, ezt is hallja tisztán . . .
Mintha ég dörögne szélvész rohanáson,
Rettenetes jajjal úgy felordít Sámson.
A szívébe markol bosszú, harag, szégyen,
Érzi magát régi, rontó erejében.
Itt a bosszú perce, és a bosszú édes . . .
Amaz éjjel óta, óh, csak erre éhes . . .
Iszonyu erővel, melyhez támaszkodott,
Átöleli gyorsan a márvány oszlopot.
Láttán a halálos, pusztító haragnak,
Vad rémület közben rebbennek, szaladnak.
S mint, ha vihar küzdik kopár bérctetővel,
Megrázza a pillért gyilkos, vad erővel - . .
Vészes lobogóként holló haja lendűl,
Megroppan a boltív, a tető megrendül,
Összedől az oszlop, szétválnak a falak,
Kínos halálhörgés . . . rettentő pillanat!
És azután csend lesz . . . S e halálos csendben,
A megcsalt szeretőn nincs, a ki nevessen,
Friss, meleg vér omlik mindenikök száján . . .
Így állt bosszút Sámson hűtlen Deliláján . . .

P. Jánossy Béla.

Balassa Bálint vallásos lyrája.

A középkor Magyarországa, amelynek történetében olyan nagy szerep jutott a sorsnak, örökös csatatér, szakadatlan harcok színtere volt. Csodálatos korszak volt ez, nem a jog, hanem az erő korszaka, amely fegyverrel érvelt. Az erőn épült fel a nagyság, hatalom, tekintély is és alig akadt nagyobb jelentőségű kérdés, amely nem a csatatéren nyert volna döntő befejezést.

Balassa Bálint e kor tipikus gyermeke volt. Harcra született, harcban élt s az ásta meg korai sírját is. De Balassát a sors kettős feladat teljesítésére szemelte ki. Vitézi erényei mellet megáldotta költői tehetséggel is, hogy — mint a latin közmondásnak[1] élő cáfolata — ne csak a kardnak, hanem a lantnak is hőse legyen.

Balassa Bálint a XVI. század legnagyobb magyar lirai költője volt, a világi és vallási lirának egyformán hivatott képviselője: hős a csatatéren, dalnoka egy hosszú, élethosszig tartó szerelmi érzésnek s amellett ihletett lelkű vallási költő és zsoltár fordító egy személyben.

1551-ben, a Balassa Bálint születési évében, János, a Bálint atyja szolnoki kapitány volt és így valószínű, hogy költőnk e városban született. Gyermekreményeinek tanyája, ahol első álmait szövögette, Liptóujvár volt. Gyermekéveiből anyjának és nevelőjének Bornemissza Péternek vallásos szellemű nevelése érdemel említést, mert ez a Bálint életében igen nagy szerepet játszott. Küzdelmes, nehéz élet volt ez. Küzdelmes volt, férfierőt kívánt és olyan nehéz, hogy terhe alatt a kevésbbé erős jellem tán leroskadt volna. És a Bálint törhetetlen jellemének az alapját kétségkívül az a mély vallásosság képezte, melyet anyja és Bornemissza, az udvari pap csöpögtetett bele a zsenge lélekbe. Az ujvári tartózkodás rövid ideig tartott. Általában a Balassa család tartozkodási helyét mindég katonai szempontok határozták meg s minthogy a Balassa János éles szablyájára sokszor és sok helyen volt szükség, a családnak is

[1] „Inter arma silent Musae."

sokszor kellett lakhelyet változtatnia. Huzamosabb tartózkodása a családnak Ujvár után Kékkő várában volt. Szomorú emlékek fűzték mindkét Ballasát ehhez a várhoz. 1570 és 1572 közzé esik ezen kétévi tartózkodás és ezen idő alatt Balassa Jánosnak nem a török ellen kellett fegyverkeznie, hogy hazájának, hírnevet, magának tekintélyt szerezzen, hanem a kegyvesztett harcfinak gondja most csak családja fölött virrasztott; ellensége saját királya volt s a támadás nyila, a rágalom ellen védekeznie egy ideig sehogysem sikerült; a család felett elvonuló felleg rávetette árnyékát Bálint lelkére is, ki 19 éves volt ekkor. Átélte, átérezte a történteket s az ő szerelmes szülőinek háborúságokban való vigasztalásukra lefordítja a Bock „Wűrz Gärtlein vor die kranken Seelen" című művét „Beteg lelkeknek való füves kertecske" címmel. Gyermeki ragaszkodásának élő tolmácsa e munka és egyszersmind első irodalmi kisérlete is.

Ez a kékkői tartózkodás a Bálint életében még egy másik szempontból is emlékezetes. Kékkő vára Somoskőhöz, ahol ekkor Ungnád volt a kapitány, nem messze volt s nagyon valószínű az a föltevés, hogy itt ismerkedett meg Losonci Annával, Ungnádnéval, aki később nemcsak költői ábrándképe, muzsája lett, hanem valóságos végzete, fátuma. Alig tud a szerelem lélektana is nevet adni annak a démoni erőnek, amely a vitéz dalia szívére olyan sulyos bilincseket rakott. Losonczy Anna már akkor az Ungnád neje volt, amikor megismerte. És azután is, a többszöri visszautasítás ellenére is, Bálint talán végső percében is — ha ugyan az intenzívebb testi fájdalom le nem törölte lelkéről a mult emlékeit — reá gondolt s ajkán az utolsó elhaló szó talán az ő neve volt.

Ez a kékkői tartózkodás története és fontossága és ha valóban itt gyul szerelemre Bálint, akkor itt kezdődik szerelmi lírája is. A lírai költő életében ugyan is a külső hatás ritkán fakaszt érzést, anélkül, hogy dalt is ne fakasztana. Azt mondják a gyöngyhalászok, hogy a kagylónak csak egy homokszemre van szüksége, hogy a gyöngyképződés meginduljon. A lírai költő lelkében a külvilág behatása az a homokszem: és Balassa Bálint szerelme nem rövid epizód, amilyent könnyelmű szivek a pillanatnyi gyönyörökért szoktak játszani, hanem alapja, vezető motívuma egy nem nagyon hosszú, de annál gyötrelmesebb életnek.

Nekünk ennek az életnek legsötétebb napjaiba kell bevilágítanunk, a megpróbáltatás napjaiba. Láttuk, hogy mi tette szerelmi

lirikussá: lássuk főképpen azt, hogy miért és mely behatások alatt írta vallásos költeményeit.

Ez az idő épen házasságának idejére esik. A közbeeső űr pótlására álljanak itt a következő adatok. A kékkői tartózkodás után Bálint az egri vitézi iskolába kerül. Ez 73-ban, vagy 74-ben történhetett. 1575-re erdélyi táborba szállása esik, a Szentpál alatti csatában foglyul esik, de Bátorit még a következő évben lengyel királlyá választják, s ez foglyát is magával viszi. Ezt az évet Lengyelországban tölti, de már a következő évben, kevéssel atyja halála után itthon van. 1578-ban leteszi a hűség esküt, s Egerbe megy. A következő öt esztendő az örökség miatti viszálykodással, s kisebb hadi vállalkozásokkal telik el.

Erre a Dobó Krisztinával kötött házassága következik.

Lássuk e házasság előzményeit, okait és következményeit.

Ez a házasság nem lelki frigy volt, hanem kiszámított érdekszövetség a Balassa és Dobó család, helyesebben mondva Balassa Bálint és Dobó Krisztina között. Miben állott ezen érdek először Bálintra nézve? Balassa Bálint, mint sok költő, annyira az álmok embere volt, hogy a gyakorlati élet matematikai feladataiban ballépést ballépésre halmozott. Igy járt örökségi kombinációival is. Folyton tervezett, tanácskozott és a végeredmény mégis az volt, hogy fösvény bátyja mégis nagyon megrövidítette. Ezen előzmények késztették arra a házasságra, hogy „vékony füstü konyháját" rendbeszedje. Kilátása volt ugyanis arra, hogy felesége révén Sárospatak a kezére jut. Tudta, hogy a Dobó családban is van egy fösvény örökség pörölő, de a harc épen azért érdekesnek igérkezett és Balassa szerette a harcot. Belement. Megkötötte a frigyet.

Dobó Krisztinának a Dobó családban olyan helyzete volt, mint Balassának a Balassa családban. Bátyja, Ferenc a fösvénységnek olyan tipusa lehetett, mint Balassa András. Krisztina a bátyja cselszövényei elől menekült, s Balassa Bálintban nem házastársat keresett, hanem férfit, vitéz, erős férfit, aki ha kell, karddal vívja ki a jogát.

Igy találkozott a kettős érdek, amely a házasságot előidézte. Bálintnak ezenkivül még egygyel több oka volt e frigy megkötésére. „Kegyesétől" ujra kosarat kapott, Losonczy Anna ujra férjhez ment, s így Balassának a reménység is örökre búcsut mondott.

1584-ben történt ez a frigy kötés, december havában, Patak városában. A templomból egyenesen a várba ment Balassa s

lefoglalta azt, de a helyőrség fenyegető magatartására átadta a kulcsokat és Szikszóra távozott. Dobó Ferenc azonnal a „fiscus-“ hoz ment Pozsonyba, onnan meg a bécsi udvarhoz s mindkét helyen vádat emelt Balassa ellen és a hármas könyv szigorusságának alkalmazását kérte. Az eseményeket is sokkal szinesebben adta elő, mint ahogy azok valóban megtörténtek. Ez a hütlenségi pör természetesen ősi stilusban folyt le. A rendeletek, folyamodások, véleményezések egymást érték s hol az egyik, hol a másik fél javára fordult a mérleg. Ezzel egyidőben egy másik pör is folyamatban volt Balassa ellen. Ez a vérfertőzés cimén emelt vád szintén birtok elkobzást követelt, a mi be is következett. Megkezdődött a nemezis bosszuja. Hütlenségi pörei meg nem szüntek még, amikor két uj pör támadt egyszerre ellene: az egyik az esztergomi szentszéktől a vér fertőző házasságért, a másik a pápától. Az utóbbinak alapját az a mendemonda képezte, hogy Balassa törökösségben él és fiát is, Musztafát, töröknek neveli. Ez tényleges pör alakjában nem is indult meg, csak a kezdő lépések tétettek meg a megindítására.

Mikor ezek az ujabb pörök a Balassa fejére zúdultak, az az elhatározás érlelődött meg lelkében, hogy elhagyja ősi hitét s katholikus lesz. Versei sejtetik velünk, hogy ezen elhatározásához feleségének hütlensége is hozzájárult. Az „idegenség“ és „hamisság“ kifejezések bizonyára hütlenséget jelentenek.

Ezen csapás azonban még nem volt elég. A római szentszék kimondja az ítéletet, hogy feleségétől váljon el és hogy fia törvénytelen. . . . A szenvedések kálváriája itt tetőpontját éri el. Birtokától megfosztották: becsületében megtépték. Felesége hütlenné lett. Egyházát maga hagyta cserben; a másik egyház keblére fogadta, de kegyetlen kegyelmet, sulyos vezeklést rótt rá. Mindenki elhagyja, mindenki ellene fordul, még testvérei is, csak kicsiny fia simul zaklatott kebelére, de ime azt is elszakitják onnan, fejére olvassák a világ legszégyenitőbb bünét, hogy — törvénytelen.

Ha Balassában a férj, testvér, apa külön-külön személy lett volna, ez a fájdalom ugy is elég lett volna neki. De mindezt egyedül kellett elviselnie.

Az emberi csalódás rendesen megtalálja az Isenhez vezető utat. Mikor büneink, vagy az élet csapásai a földre sujtanak, fölemelő érzést az Istenség gondolata nyujthat. A vallomás megkönnyebbit, a hit fölemel, a reménység táplál. Az Istenben való

megnyugvás tette az életet a Balassa számára is elviselhetővé. Mikor már minden fórum zárva volt előtte, szemét az égfelé vetette s onnan várta a vigasztaló angyalt.

Ekkor ujólag megpendűl lantjának a húrja s ekkor fakadnak azok a jeremiádszerű fenséges himnuszok és énekek, amelyek őszinteségükkel és azzal a mélységes alázattal, amely minden sorukat elönti, azt a hatást keltik fel bennünk, mintha nem is a harcok daliája, hanem maga az ó-testamentom szelleme, Mózes lelke szólana hozzánk.

Balassát tehát az élet csapások, a lelki csalódások tették vallásos lirikussá. Az élet megalázta, a költészet felemelte.

Ez volt életének az a szaka, amely, amint láttuk, szoros összefüggésben van vallásos lírájával. Vallásos költeményeinek javarésze ebből a korból maradt ránk. Életének többi adatai már kevésbbé érdekelnek.

A házassága alkalmával megkezdődött zaklatások, amelyek oly kemény próbára tették, két két évig tartottak. Családi életének végpusztulása, lelki bánata kiűzte otthonából, 1588-ban bujdosásra indul.

. . . Ősszel, szeptember havában mond búcsút a Kriván bérceinek s mikór piros csizmája nyomát hóval szitálta be a tél, valahol a Visztula partján nézte a délre szálló fellegeket s öntötte dalba keserű emlékeit. Itthon pörei megszakítás nélkül folytak tovább. Közben lehet, hogy maga is haza-haza látogatott, hogy kis fiát lássa, de számkivetése 1594-ben ér véget. A vitézi élet utáni vágy támadt fel ekkor lelkében és a honvágy. Kifent szablyáját török vérbe akarta mártani. Szolgálni akart hazájának. Hazajött. Táborba szállt s Komárom falai alatt megkapta azt, amit verseiben oly nagyon kért, gondjainak, bánatának a végét . . . a halált. Az az csak sebet kapott itt, de az a seb halálos volt s pünkösd havának 26-án egy nehéz műtét után meghalt . . . Tavasz volt, de nem az a tavasz, amelyet olyan gyönyörűen énekelt meg, hanem a harc tavasza, amely vérrózsákat termett . . .

*

Könnyebb áttekintés kedvéért két csoportba oszthatjuk a Balassa vallásos költeményeit. Vannak önálló vallásos költeményei és fordításai; külső terjedelmére nézve nem nagy Balassának vallásos irányú költészete, hiszen önálló műveinek és fordításainak a száma összesen alig lépi át a huszat; belső értéküket tekintve azonban a XVI. század hivatásos vallási ének szerzőinek művein határozottan felülemelkednek.

Ha időrendben akarjuk tárgyalni e költeményeket, első helyen arról kell megemlékeznünk, amelyet, mint a címe mondja „bűne bocsánatjáért akarván könyörögni, akkor írt, amikor házasodni szándékozott."[1] Alapeszméje ez a bibliai gondolat, hogy a költő az Úr asztalához akar járulni, de nincs menyegzői ruhája. Engesztelni szeretné „jól tött" urát, de a bűntudat kisértetei elrettentik attól. És a bűnvallomás lassankint könnyebbülést szerez. A panasz, a fájdalom, a kétségbeesés a hit forrásánál enyhülést, megnyugvást talál. 1583-ban irta e költeményt, vagyis akkor amikor elhatározta, hogy más életet kezd. Panaszra, jajszóra már akkor lehetett oka, hiszen a Dobó Krisztinával kötött frigy egy ábrándvilág romjain épült fel s ha a széttépett emlékek fel-fel újultak lelkében, a harmóniát ott könnyen megzavarhatták. Egy ilyen pillanat alkotása lehet ez a vers is. Általában kezdő sorai is:

„Bocsásd meg Úristen ifjúságomnak vétkét" azt sejtetik, hogy ez a vers két kor határán áll s egy nagy elhatározásnak a megnyilvánulása. Ezen elhatározás abban állhatott, hogy csapongó ábrándjainak szárnyát szegi, könnyelmű életével szakít; mintha megérezte volna, hogy komolyságra van szüksége, mintha sejtette volna, hogy mennyi terhet rak majd vállaira a sors.

A következő ide tartozó költeménynek a címe „Egy könyörgés"[2] és fohászokból áll. Hirnévért, vitézségért fohászkodik a költő:

„Áldj meg vitézséggel,
Az jó hirrel, névvel,
Hogy szép tisztességgel
Mindent végezzek el,
Öltöztess fel
Fegyvereddel,
Jó ésszel,
Bátor szívvel."

mondja a harmadik versszakban. Azután minduntalan szörnyű veszedelmeket említ és inkább a halált kívánja, mint a szégyent.

„Adj már csendességet.
Lelki békességet
Mennybéli Úr . . .

Ezek a következő ének[3] kezdő sorai. Címe nincs. Himnuszi szárnyalású, rövid sorokból álló, nyolc versszakos ének, amelyben

[1] Balassa Bálint költeményei. Kiadta Szilády Áron. Budapest 1879. XXXIII. sz
[2] L. Szilládynál LXII. sz.
[3] Lásd Szilládynál LXIV.

azért esedezik a költő az Istenhez, hogy adja vissza lelkének letört szárnyait, mert bűnei légköréből a magasba akar szárnyalni, hogy megtisztuljon. Ez a gondolat valóban fenséges. Láttuk, hogy a sorscsapások mennyire lesujtották s ezekből a sorokból olvashatjuk, hogy a fájdalom megtisztította. Ennél a költeménynél ritka szerencsével járt el a versforma megválasztásában. A rövid hatos szótagú sorok nagyon jól illenek a rapszódikus menetű tördelt fohászokhoz, melyet az ötös sorok meg-meg szakítanak, mintegy időt engedve arra, hogy akközben egy-egy sóhaj szárnyra keljen. Ime az esztétikai érzék öntudatlan megnyilvánulása. A „Háborúit és szive fájdalmait számlálván, kéri Istent, hogy a kétségbeeséstől oltalmazza" című ének (LXV.) már a kevésbé sikerült költeményei közzé tartozik a költőnek. A szenvedő léleknek hosszú sorokba öntött imádsága. Az alaphang maga nem olyan kétségbeejtő, amint azt címe után gondolnók, sőt egyes kifejezései határozottan a komolyság rovására esnek. Ilyen forma a befejező versszak is, amelyben, amidőn kéri, hogy bajából mentse ki, nem a szokott alázat, hanem szinte pajtáskodó hangon beszél Istenhez.

Egy rövid szó „Cantio" a címe az ötödik ide tartozó éneknek. (LXVI.) Tárgya: bűnvallomás tele bibliai hasonlatokkal, felpanaszolja a „rossz nyelvek dühösségét," bánkódik ifjúsága elmulása felett s végül „régi jeles álapottyába való visszahelyezését" kéri.

A hatodik ének (LXVII.) szintén bűnbánó ének Balassa Bálinttal a vers fejekben. Egész részletekben sorolja fel bűneit s Isten jóságával való visszaélését. A XVI század szigorú dogmatizmusa jellemzi ezen éneket és mély vallásosság hatja át minden sorát. Szerzője testileglelkileg százada gyermeke. A bűntudat bevallása, az önmegtagadás, az alázat — az oltár előtt térdelő papnak, vagy a török csaták Balassának — úgy látszik egyformán erénye volt. Oly nagy volt a korszellem hatalma. A század dogmatikai elvei valóban oly szép harmóniában egyesülnek ezen énekben és Balassa annyira mélyén jár a vallási igazságoknak, hogy énekes könyvébe változtatás nélkül bevehetné ezen éneket akármelyik keresztény felekezet. Nem is tudjuk, hogy protestáns volt-e amikor ezt irta, vagy már katholikus, de ez nem is fontos. Mert Balassa ősei hitét külső érdekből hagyta el: de ez lelki egyensúlyát nem ingatta meg. Tisztult vallási nézetei voltak, felülemelkedett az alacsony felekezeti vitákon, főbb vallási elvei katholizálása után sem módosultak.

A „Mégis bővebb szóval kérleli Isten haragját“ cimü ének, (LXVIII.) amely szintén ide tartozik, tárgya csaknem azonos az előbbiével. Ujólag a sátán kezektől fél a költő s a büntudattól lesujtva az isteni Irgalmasságban keres megnyugvást.

Ezek voltak azok az önálló költemények, amelyeket Balassa az emlitett három esztendő alatt irt.

De ebben az időben irhatta a »Hymni tres ad sanctam trinitatem“ címü hármas himnuszt is. (LXXX. Három himnusz, amely a három isteni személy külön-külön dicséretéből áll. Az első az Atyának mond dicséretet, mint Teremtőnek, a második a Fiunak, mint „a seregek és vitézek legyőzhetetlen vezérének.“ És végül a harmadik a Szentléleknek, mint a „házasságok bölcs szerzőjének.“ Egy segélykiáltás az első himnusz — a költő hasonlata szerint — segélykiáltás a tengeren vergődő hajóval, melynek sem vezére, sem kormánytartója nincsen s zátonyok között bolyong. A zátony a tengernyi ellenség, a tenger habja a sors szeszélye, s a költő hánytatott élete a hajó, amely, ha utját égi csillag nem mutatná, már régen elpusztult volna. Szép gondolatok, gazdag költői inventioról tanuskodnak. — A második himnusz — cime szerint — „pro impetranda militari virtute“ esedezik. Felsorolja az ó Testamentum példáit s a bátor szivnek dicsőségét, a kevélyek megalázását kéri.

Egyik versszakban ezt mondja magáról:

„A te nagy nevedben
Én is most Istenem!
Kötöttem fel szablyámat,
Sok jó szerencséket
Várok csak tetőled,
Vitézlő sok szép jókat,
Mert nem fizetésért,
Sem gazdag prédáért,
— Járom — tudod — utamat“.

Ha Balassa poétai őszinteségében feltétlenül megbizunk, akkor ezen ének szerzésének idejére vonatkozólag azt a következtetést vonhatjuk le az idézett sorokból, hogy talán akkor írta volna, amikor Egert odahagyva az erdélyi táborba szállt. Ekkor ugyanis független anyagi viszonyok között volt és tanusíthatott önzetlenséget. Ami a lelki önzetlenséget illeti, abban nincsen okunk kételkedni, de a táborba szállás költséggel jár s az anyagi hiány szárnyát szegheti a legnemesebb önzetlenségnek is. Már pedig a

Balassa konyhája a testvéri viszály és örökösödési pörök után igen „vékony füstü“ volt. Azonkivül a Balassa erdélyi táborba szállásának legfontosabb oka az Ungnádné közönye, talán kacérsága volt, amely felkeltette az ifjú daliának sértett önérzetét. Harci babér kellett Balassának, harci dicsőség, amelynek zaja elhatoljon Egerbe is s tiszteletre és csodálatra ragadja azt a büszke asszonyt. S ha Balassát ilyen intencíók viszik a csatatérre, akkor bizonyára szívesebben hoz áldozatot, könnyebben önzetlen. Szóval ezen indokok alapján valószínűnek tartjuk, hogy *Balassa e három himnuszt erdélyi táborozása alkalmával írta.*

Ezek voltak a Balassa önálló himnuszai és más istenes énekei. Általában véve mindenikről elmondhatjuk, hogy több van bennük a korszellem általános eszméinél, s hogy vonatkozásban vannak a költő életével. Hiszen Balassa sem pap, sem tanító nem volt, hogy a vallásos költészet nála a vallásos áhitat eszköze lett volna. Nála nem eszköz, hanem cél volt a költészet. Szállani, szárnyalni akart fel a magasba, hogy szabaduljon a gondok terhe alól. Nem parancsszóra írt, hanem lelke sugallatára. Amikor lelkéből a sóhajok, szeméből a könnyek úgy váratlanul előtörtek, akkor vett kezébe tollat s arról írt, ami fájdalmát előidézte. Ez a különbség a XVI. század hivatásos énekszerzőinek és Balassának vallásos énekei között. Az a költészetet kereste, esetleg utánozta, ez maga a költészet volt.

A Balassa Bálint önálló vallásos műveinek igazi gyöngyét bujdosó énekei képezik.

Akkor írta ezen verseket, amikor már sem Sárospatakon, sem Kékkő várában nem volt mit keresnie, amikor hazája a nagy világ, útitársa a bánat volt és sötét emlékei kisérték. „Zarándokoknak, vagy bujdosóknak való ének“ a címe az első bujdosó énekének. (LXXIX). Az utolsó versszak vallomása szerint 1589-ben írta, „Szent-Mihály hét előtt való harmadhétben, édes hazájából való kimenetelében“, tehát akkor, amikor kezébe vette a vándorbotot. Nem tisztán vallásos jellegü költemény. A kezdet mély zsoltárszerű komolysággal indul:

„Pusztában zsidókat vezető jó Isten,
Ki előttük mentél tűzes oszlop képben.
Igéret földjére vezérelvén szépen,
Kalauzuk voltál minden szerencsében!
— — — — — — — — —
Könyörögj nékem is, hogy légy már vezérem!“

Majd szívébe hitet, elméjébe bölcsességet, bujdosó fejére töredelmességet kér, hogy „bujdosásának ideje tölte után“ édes hazájába vigan visszatérhessen. Eszébe jut boldogtalan szerelme is, mely annyi átkot hozott fejére, de a kitörő harag helyett a szelid megbocsájtás hangján mondja:

„Felejtsd el annak is háládatlanságát.“ Minden jel arra mutat, hogy *ezen ének szerzésének az ideje nem eshetett messze a búcsúzás óráitól.* Szíve még háborog, lelkében még élénkek az emlékek, az idő keze még nem férhetett hozzájuk, hogy letörülhesse.

Legismertebb s legszebb vallásos tárgyu bujdosó éneke „Könyörög Istennek, hogy bujdosásában viselje kegyelmesen gondját és terjessze ki reá ujabb áldását“ címet visel. (LXX.) Mint utolsó versszaka mondja, „mikor jegyzettek másfél ezer felett kilencvenegyet, Oceanum mellett, a tenger partján írta ezeket“. Nagy bánata messze vitte. Az az Oceánum, amit említ, a Balti tenger volt. S amíg ennek a partján bolyongott, lelkének inspirációi ujakkal szaporodtak. A tenger végtelensége nem hagyhatta hatás nélkül az érzékeny költői lelket.

A természet nagyságának eleven szemléletére talán még mélyebb alázat szállotta meg, de az tény, hogy az Istenben való bizodalom, a csendes megadás, megnyugvás sehol sem emelkedik a természetességnek azon klasszikus fokára, mint épen ezen énekében. Hivatkozik gyermeki hitére, amelyet az élet viharai nem tudtak kiölni lelkéből s kéri Istent, hogy viselje gondját:

„A szép harmatot
Miként hullatod
Tavasszal virágra,
Sok jódat Uram
Úgy hullasd reám,
Te régi szolgádra“.

Ez a mesterkéletlen hasonlat minden díszítése ezen éneknek — mondja Szilády[1] — s ez is olyan természetes ékessége, mint a virágnak az üde harmatcsepp.

Több ilyen tisztán vallási tárgyú bujdosó éneke nincs is Balassának. Meghat és lebilincsel ezen énekek mély alázata. Megnyugvást, lemondást olvasunk ki belőlük: a költő ajkán imádság, nem átok fakad. Renegáttá sem lett, amint ellenségei ráfogták:

[1] Id. m. 313. l.

sem a világgal nem szállt szembe, amint azt az elvakult szenvedélyek tenni szokták, hanem e helyett a biblia zsoltárszava csendült fel lantján:

„Veled Uram nem pörölhetünk,
Mert látjuk számtalan vétkünk.
Téged azért szüntelen kérünk,
Légy kegyelmes most minékünk,
Mi jól tött Istenünk
Igéreted szerint tégy jót most mi velünk."

Imádságok ezek, költői szárnyalású imádságok. A háborgó indulatokat lecsillapítja, mint Neptunus a viharzó tengert. Nem támad, hanem megbocsát, sőt maga is bocsánatért esedezik. Ilyenre csak erős, edzett lélek képes. Ez Balassának, a költőnek, az embernek egyaránt legszebb jellemvonása.

Ezek után most zsoltár fordításairól kell megemlékeznünk.

Balassát nem a korszellem parancsszava, hanem első sorban elki ösztöne kalauzolta a biblia forrásához. A zsoltárok szelleme, hangja, panaszai, siralmai közeli viszonyban állottak az ő lelki állapotával; különben a zsoltárok azonkivül is legköltőibb, az emberi szívhez legközelebb álló részei a bibliának. Balassa 5 zsoltárt fordított le, a XXVII-ediket, LI-ediket, LIV-ediket és a CXLVIII-adikat.

Legutoljára az LI-ediket fordította, 1594-ben, nagy betegségében, kevéssel halála előtt. A többit részint bujdosása alatt, részint az említett három esztendő alatt fordította, tehát akkor, amikor a szerelmi dalok elnémultak lantján, amikor a képzelt szerelmi bánat helyét igazi mély lelki gyötrődés foglalta el. E zsoltár fordítások közül kettőnek ismerjük a forrását, a legelsőnek és a legutolsónak, ezekről ugyanis a költő maga mondja meg, hogy Buchananus, illetve Béza parafrazisai után készültek.

E zsoltár fordítások tehát nem műfordítások, de nem is azzal a célzattal készültek, hogy betühű értelmét adják a latin eredetinek. Ha nem is tudhatjuk biztosan, de sejthetjük, hogy sok bennük a szubjektivizmus. Vád ezért Balassát nem érheti. Azt tette, amit korában minden zsoltárfordító tett.

Ezenkívül van egy óda fordítása is Balassának. A címe „De vitae mortisque arbitro." (LXIX.) Latin eredetijéből csak egy sort ismerünk: „Quem tu summae Deus semel placatus patris lumine respicis" s hogy ezen sor után nem lehetett eddig eredetijére rátalálni, az talán azt bizonyítja, hogy nem lehetett nagyon közismert

és fontos, ha nem került bele a fontosabb himnuszgyűjteményekbe. Amennyire a magyar fordításból következtetni lehet, inkább egy rövid egyházi könyörgés lehetett, mint óda.

Fordítás az „Egy lengyel ének" is. (LXXVII.) Jelentéktelen, 4 versszakos költemény. A XVI. századbeli istenes énekek színvonalán nem emelkedik felül.

Van még egy kis „fragmentum" is, (XC.) egy 14 soros énektöredék, de ez, amint *György Lajos* értesít, a Rimaié és így a Balassa költeményei közül törölni kell.[1]

A Balassa vallásos énekeinek ismertetését ezzel befejeztük[2].

Az utókor hálás volt Balassa emléke iránt. Műveinek első kiadása, amint *Dézsi Lajos* kimutatta[3], 1632 és 35 között jelent meg, kevéssel Rimay halála után. És ezen idő óta (1806-ig) 39 kiadását ismerjük az „Istenes Énekek"-nek. Alig repült el tehát egy évtized a költő sírja felett, amelyben az „Istenes Énekek" két-három újabb kiadásával ne adózott volna a költő emlékének az utókor. Még akkor is sokáig lelkesített, amikor már régen a kriváni bércek ölén pihent.

[1] (L. Rimay János Munkái. Kiadta Radvánszky Béla. Budapest 1904. 137. l. 3 ének.)

[2] Hogy az a 7 penitencialis zsoltár, amely egy Jolsvai János másolta kodexből került elő, s amelyet Erdélyi ismertetett, a Balassáé-e, vagy a Nyéki Vörös Mátyásé, az még „sub indice lis est".

[3] Dr. Dézsi Lajos, Balassa és Rimay „Istenes Énekei"-nek Bibliographiája. Budapest 1904.

Visszavisz az út a hegyekbe.

Irta: **Nagy Géza.**

A nagy tél után hamarosan eltakarodott a hó, mely néma fehérséggel feküdt mindenütt, a méltóságos, komor fenyők is kibujtak a tél köpenyegéből, a kósza, csipős szelek is feljebb vonultak, föl a csúcsok közé és lassankint felmelegedett a levegő. Az öreg Gorgán ereiben is olvadni kezdett a hó, s amint a nap reásütött, a legördülő kis patakok úgy néztek ki, mint tejfehér színben tündöklő ezüst zuhatagok. A ködök felszálltak, szétkergette a szél, s az első tavaszi napfény bátortalanul, kissé óvatosan terítette ki sugarait.

Zadravetz vendéglője is fellélegzett a súlyos hótakaró után barátságos, sárga hátát kiszárította a nap és Zadravetz Vencel, mint a mackó a téli alvás után, jóleső szemhunyorgatással állt ki az ajtó elé és új cégért akasztott a boltra. A vihar letépte a régit, és a hosszú szálu forgácsokat úgy szétszorta, mint a polyvát. Zadravetz Vencelen is meglátszott az idő forgása. Vastag szakállába befurakodott egy pár havas szál is, őt is megrázta az idő, mint a vihar a fenyőt. Kissé megzökkent, megroppant a háta és szemeiből is már öreg bágyadtsággal nézett ki. Amint feltette az új cégért a boltajtó felé, eszébe jut, hogy minden évben ugyanezt csinálta és hogy bizony pár esztendő el is tünt azóta, hogy itt tölti napjait a hegyek között. Eszébe jut Krisztinka is, aki már szintén megérezte az idők súlyát, kifejlődött, meggömbölyödött arcáról lerí a sóvárgás, a vágyak kínja és már rég az asszonyok sorjában volna a helye. És itt felhő száll Zadravetz Vencel homlokára. Érzi, hogy a vád az ő fejére szakad. Ő zárta ide Krisztinkát a hegyek közé, mert nem tudta elereszteni magától és az ő meleg, apai szeretetének áldozatul esett a leánya jövője, boldogsága. Hogy jóvátegye a nagy hibát, amit elkövetett Krisztinka boldog jövendőjének alapozásában, elhatározta, hogy visszaszorítja könnyeit, eltitkolja,

elnyomja a szeretet szavát és elküldi Krisztinkát a városba, jó, gondos rokonok közé, hogy forgolódjon, lásson világot és találja meg a párját, úgy ahogy ő gondolja.

Még sokáig tusakodott az öreg Zadravetz, hogy hová küldje, aztán megnyugodott. Lőcsén lakik a bátyja, a városnál van hivatala, oda fogja beajánlani Krisztinkát. Ha kell, fizetni is fog érte, ingyen még a rokonától sem kivánhatja, aztán sok baj is van egy olyan kényes, szomorú leánnyal, mint Krisztinka. Nagyon megváltozott szegényke. Mintha megunta volna az életet, pedig még fiatal és sokat várhat a jövőtől. Azelőtt ő volt a gyönyörűsége, napfénye, lelke, most úgy forog közöttük, mint egy alvajáró, unottan, szenvedően. Órákhosszat ül az ablak előtt, nézi a vén országútat, hallgatja a kocsik lármás nyikorgását, s ha megáll valamelyik a fogadó előtt, megrezzen és felüti a fejét. Mintha finom muzsika szürődne be a vastag, izzadt ablaküvegeken keresztül és betelne a szoba sejtelmes zsongással és valaki végigsimitaná szőke haját a homlokán, lehunyja a szemét és olyankor úgy elszáll egy nem ismert idegen világba, hogy az öreg Zadravetz nem tud utána menni, nem tudja felkutatni útjait száraz, öreg lelkével. Valami titkos bánat nyomhatja a szivét, vagy kikivánkozik ebből a hideg világból, melegség után vágyik, gondolta Zadravetz és ez még jobban megerősítette elhatározásában, hogy elviszi innen a hegyek közül, hátha magához jön.

És egy meleg, nyári napon bepakolták Krisztinka ruháit egy cifra, faragott ládába, felültették a kocsira, Zadravetz az első ülésre ült a lovakat kormányozni, és elindultak. A kocsi vitte őket, hol szelid, lejtős, hol hepe-hupás, majd vad, visszataszitó vidékeken át, barátságos falvak szórodtak szét, az útak mentén, majd lármás, virgonc kis városkák bujtak elő a hegyek tetejéről. Krisztinkának úgy tetszett, hogy egy esztendő is eltelik, mire megérkeznek. Folyton előtte lebegett a kis lengyel városkában látott idegen, maga előtt látta folyton, hallotta selymes, sima hangját, léptei zaját. Majd azon vette észre magát, hogy titokban elkalandozott a kis boltajtó elé, ahol Zamoyski megszólította, a kanyargós, durva köves utca fordulójához, ahonnan visszanézett komoly, okos szemével. És Krisztinka előtt felbukkantak az emlékek, simogatták, dédelgették a lelkét és valami bánatos szomorúsággal fogták körül. Szinte fájt neki, hogy messzébb és messzébb viszi a kocsi, a kis városkától, ahol kirajzolódott jövendő boldogságának álma, melyről azt

hitte, hogy valamikor édesen beteljesül. S most, hogy a reménytelen, a hiába való küzdés valóságát tudja, százszorosan érzi, hogy élete első fordulását soha sem felejtheti és ha elviszik messze-messze idegenbe, ahol a fájó szíveket gyógyítják, akkor sem tud mosolyogni, beletörődni.

Fázósan huzódott össze a kocsi pokrócos ülésén, melyre kerek, hosszú vászon födél borult és úgy gondolta, minél inkább távolodik az ő hegyes, hideg, borongós hazájától, a hegyek tövében meglapuló kis fogadótól, annál jobban érzi, hogy itt hidegebb van és borzongósabb a levegő. Pedig amerre huzódott a kocsi lassu poroszkálással, fényesek, melegek, üdék voltak a rétek a nap sugaraitól, a levegő is puhább, szelidebb és Krisztinka mégis fázott, mert hideg volt a szíve és reménytelen a lelke. A gyermeki öröm helyett, mely elfogta, mikor meghallotta, hogy Lőcsére viszik mulatni, szórakozni, most nehéz tépelődések gyötörték és Krisztinka most úgy gondolta, hogy szivesebben maradt volna otthon a fehér fogadószobában, barátságos kályhaduruzsolás mellett, a söntés közelében, melyből bor és pálinkagőz szivódott ki.

Zadravetz egész uton keveset beszélt, csak hébe-hóba nézett be a födél alá vizsgá, kutató szemekkel, aztán ujra lovaihoz fordult, azokat igazgatta, kormányozta. Megeresztett gyeplővel haladtak a lovak, lassan és mégis szaporán, a nyugodt, lassu döcögés alatt Zadravetz elgondolkozhatott leánya jövőjén. A jó Zadravetz látott valamit homályosan. Talán gondolta is, hogy a leánynak a szíve fáj, s az ő kipróbált, öreg eszével mindjárt tudta, hogy a fiatal leányok első bánata szerelemből ered. Csak azt nem tudta, hogy ki lehetett az, aki Krisztinka álmait megzavarta, aki olyan kegyetlen tudott lenni, hogy elforduljon az ő bájos kis teremtésétől. És Zadravetz apai büszkesége itt már nem ismert határt. Hogy legyen valaki a föld hátán, aki ne ismerje, ne szeresse, aki megbántsa, megkeserítse, lealázza az ő kis Krisztinkáját. Hümmögött, köhécselt Zadravetz a lovak mellett, gondolkozó, kékes füstfelhőket eregetett kurta pipájából és amikor a füst már nagyon szemtelenül rágta ráncos, vizenyős szemeit, valamire való megoldást már talált is a jövőre. Örökké semmisem tarthat. A legnagyobb bánatok is feledésbe mennek és a mult romjaiból lehet még szépet, nagyot alkotni. Krisztinka bánata sem örökkétartó, jön idő, s hamarosan el is jön, mikor begyógyulnak a lázas sebek, s a tisztuló, emelkedő lélekből, derüs, gondtalan lélek lesz. Hideg, havas tél után is

eljön az ébredés. Különben is a természet úgy forog, mint az idő. És ebben tökéletesen megnyugodott Zadravetz Vencel. Vígan csapott a lovak közé és barátságos, bíztató melegséggel nézett be a födél alá.

Reggel volt még, esőre hajló, borus ébredés és Zadravetz kocsija elérte már a lőcsei hegyek vonulatát. A derengő, szürke homályban az országút kigyozó vonalát is ki lehetett venni, mely bekanyarog Lőcsére, mindenütt odasimulva a hegyek oldalához, míg eléri a várost. Mire leértek a hegyről, kitisztult az ídő, a nap friss, egészséges arccal kelt fel a hegyek mögül, mintha olvasztott aranyban fürdött volna meg, csakhamar fénykévék szöktek ki az útra és a reggeli, kékes-sárga fénysúgarakon keresztül-kasul bujkált a menekülő köd. Ilyen napfényes, meleg napon érkezett meg Krisztinka Lőcsére, s amikor a régi, ódvas városkát meglátta, a hepehupás, szük utcákat, úgy gondolta, hogy itt még hidegebb, dermesztőbb lesz a levegő, mint odafenn a vén Gorgán tövében. Sajátságos, ódon illatot leheltek a vén bástyák, öles falu házak, minden zúgban titok és rejtély settenkedett és Krisztinkát már átölelték az emlékek, melyek elkisérték a nagy hegyek országából.

Az első kisértések súlya alatt úgy belefásult a helyzet reménytelenségébe, hogy el sem tudta képzelni, hogy valaha újra talpra álljon és napfényt, valami kis ocsúdást érezzen beteg szívében, de aztán belátta, hogy az emberi lélek nem is olyan mély, hogy a fájdalmat örökké takarja és ne engedje fellélegzeni. Az új környezet kiragadta gondolatai köréből, lekötötte, elkalandoztatta és ha maradt is kis ideje saját énjébe szállani, akkor már csak kisértést érzett, ami pedig könnyen legyőzhető. Sokat kalandozott a város mohos utcáiban, a régi, erős házak közé ékelt sikátorokban, és amint ennek, az ódon, emlékektől terhes, dohos városnak története kapcsán eszébe jutottak emlékei, erősnek, kipróbáltnak érezte magát, mint a komor, méltóságos bástyafalak, melyek századok vészét, viharát mesélték el neki. Minden kis zug, mely útjába került, rejtelmes meséket sugdosott fülébe és Krisztinka jólesően hallgatta őket, sokszor felkereste azokat és annyira megkedvelte már az új otthont, hogy eszébe sem jutott a régi haza, ahol megfogyatkozott a család egy taggal és most már csak Zadravetz sürög, forog a fogadóban, csak ő hallja a hegyek morgását és a szél üvöltését.

Krisztinka érezte, hogy élet vár reá, boldog, megelégedett élet. Jövendő sorsa ide lesz kötve ehhez a kedves, komoly kis városkához, mert időközben, azalatt a pár év alatt, ami már elsu-

hant, akadt egy jó, békés, szerető ember, aki elvitte magával az ő meleg, puha, kényelmes otthonába. Komoly, értelmes asszonyka lett Krisztinkából, aki megértette hivatását és igazi asszonyiassággal állt a család élén. S aki látta a rendes otthont, a muskátlis, virágos ablakokat, szinte megirigyelte a boldogságot, mely összekötötte a két embert. Krisztinka fokozatosan élte be magát a tudatba, hogy szerető, hű asszonynak kell lennie és talán az is lett volna belőle, ha egyszer, véletlenül ki nem néz az ablakon.

Tél volt akkor tájban, s a télnek meglehetős csipős foga van a szepesi vidékeken. Az ablakokra jégvirágokat fuj ki a fagyos szél és eltakarja az utca képét. Ilyen hideg, téli napokon nem sokat lehet nyitva tartani az ablakot, meg is érzi ezt a szoba levegője, melyben uszik a fülledt, meleg kályha szag. Krisztinka minden nap egy pár percre beengedte a kunyoráló hideget, mely az ablak réseken leselkedett, s míg az keresztül járta a szobát, ki-ki nézett a fagyos-havas utcára.

Történt pedig, hogy Krisztinka épen a virágokat szedte le az ablak párkányáról, nehogy a hideg megártson nekik, mikor valaki hirtelen megállt az ablak előtt és felnézett reá. És amint Krisztinka visszanézett, majd hogy meg nem tántorodott. Aki felnézett reá barátságos, meleg szemenézésével, az Zamoyski volt. Krisztinka reszketett, melle hullámzott és nem tudott egy jó darabig szólni. A meglepetés hirtelenében csak annyit érzett, hogy szétomlik keservesen felépített nyugodt lelkivilága és megint feltólja valami magát szívében, ugyanaz, a leselkedő, szorongó érzés, mely olyan sokáig tépte, kisérte. És ebben a pillanatban eltünt szívéből a férje képe, részéről megszakadtak a szeretet kötelékei és érezte, hogy egész testével, lelkével Zamoyskihoz szeretne simulni, a nyakába fonódni, hogy vigye innen, messze, az ő boldog hazájába. Egy pillanat alatt megint álmodott a jövőről és félve, reszketve nézett Zamoyskira, mintha attól tartana, hogy ez az ember képes arra, hogy rátiporjon álmaira.

Zamoyski rátámaszkodott az alacsony ablak kiugró párkányához és megszorította Krisztinka kezét. Érezte, hogy reszket, vonaglik a parányi kéz.

— Annyit kerestem mindenfelé, talán az egész országot bejártam volna, ha az öreg Zadravetz nem mondja, hogy itt van. . . . Tudja édes Krisztinka arra mifelénk is hideg van, nagy hideg, a házam üres, kong a csendességtől és én kerülöm a házamat, félek a nagy

csöndtől. Keresem azt a leányt, aki melegséget, hangosságot hozna a házamba. Ha eszembe jut sokszor nyugtalan, kóbor életem, úgy gondolom, hogy maga Krisztina betudná tölteni házamat szeretettel, melegséggel. Ezért kerestem magát Krisztinka, hogy megkérdezzem, eljönne-e a házamba szerető kis asszonyomnak? . . .

Krisztinka, lehunyta szemét, ezek az édes, meleg szavak simogatták a lelkét. És mégis nehéz keserüséget érzett. Futni szeretett volna a szük öles falu szobából, ki a hidegbe, szélbe és elment volna bárhova azzal az idegennel, aki ablaka alatt állt s akivel most beszélt mindössze harmadszor. De aztán megriadt gondolatitól, eszébe jutott a valóság, hogy ő már oda van kötve egy férfi oldalához egész életére. Nem tudott szólni, mert összeszorult a torka, csak az ujjára mutatott, melyen halvány fényeket szórt a karikagyűrű.

Zamoyski megütődött ezen, szinte magának mormolta:

— Erről nem szólt az öreg Zadravetz nekem . . .

Felnézett az asszonyra keserü meglepetéssel és hűséges szomorusággal:

Pedig azt gondoltam Krisztinka, hogy még nem felejtett el. Nagyot csalódtam . . .

Krisztinkának fájt Zamoyski igazságtalansága, ahogy az emlékeiről beszélt; szerette volna szemrehányni neki a mult kinjait.

Forró, suttogó hangon szólt le az ablakból:

— Ha akkor nincs az a gyűrű az ujján . . . Ha az a gyűrű nem lett volna. Nem mertem hinni a boldogságunkban . . . Szavaiból ki érzett, hogy tusakodik önmagával, és Zamoyski kiolvasta tétóvázásából, hogy ha magához szoritaná és megcsókolná, tehetetlenül, megadóan feküdne karjaiban és akárhová elvihetné.

— Krisztinka! — mormolta csendesen — a maga élete nem az az élet, amilyent érdemelt volna, amilyent kivánt; amilyenről álmodott. Hazug érzések kötik ahhoz az emberhez. Ne mondja, hogy nem. Ne tagadja, hogy nem érez melegséget, hogy nem ez az élet az, amelyikről, annyi szépet álmodott. És ne higyje, hogy egy rosszul induló élet utjáról ne lehetne kitérni. Jöjjön velem Krisztinka . . . Csak egy olyan köteléket kell széttépni, ami nem is kötelék, hanem a hazug, ámitott szeretet szála. És az ilyent nem nehéz kitépni . . .

Krisztinka nehéz tusát vívott önmagával. Félt a jövőtől, pedig megnyilt előtte a távoli derengés, mely csak jóval, széppel kecsegtette. Tagadólag rázta fejét:

— Nem, az lehetetlen Zamoyski. Nem is tudom mit válaszoljak... Zamoyski pedig tudta, hogy az asszonyok szavának mindig az ellenkezőjét kell venni. Felsugta az ablakhoz:

— Holnap este a kocsim az ablak alatt várja. Öltözzön fel jól Krisztinka... És elment.

— Nem, és nem, — ismételgette magában Krisztinka — ez lehetetlen. Tehetetlenségében sírni szeretett volna. Nyugtalan, lázas éjszakája volt, de reggelre kelve szüntelen, mintegy magát bátoritva mondta:

— Nem, és nem...

De azért mégis csak azon vette észre magát, hogy meleg, nehéz ruhát ölt és izgatottan néz ki az utcára. És akkor már elhatározta, hogy Zamoyskival megy. A közeli templom lassan, kimérten ütötte a fertályokat, csigalassusággal telt az idő. A szembelevő ház ormán hatalmas forgásokkal táncolt a szélkakas, sikongott, kellemetlenül nyikorgott. A járdák tükörsimák voltak, síkosak, mint a táncterem. A februári havat letaposták a járdán, jött egy hatalmas fagy és olyan fényes, síkos lett, mint a mesebeli üveghegy, melyről lecsusznak a szerelmes királyfiak lovai. Alant villogott az utca jégburka, a távolból sötéten meredeztek a régi, vastag házak. És egyszerre Krisztinka kocsizörgést hallott, azt a régi muzsikát, amit ott hallott a fogadóban, mikor várta Zamoyski szekerének a muzsikáját. Kevesen jártak az utcán, fel sem tünt senkinek a nagy fedeles szekér, melybe beszállt Krisztinka. Zamoyski mellé ült, betakarta meleg, vastag takarókkal, aztán odaszólt a kocsisnak:

— Gyorsan...

És repült a szekér a ködben, mely betakarta, úgy eltünhettek volna ebben a vizenyős, sötét ködben, hogy soha senki sem találja meg őket. Krisztinka úgy ült a kocsiban, mintha nem tudna magáról. Édes boldogságot érzett Zamoyski karjaiban, remegő, ittas boldogságot, amilyent még sohasem érzett. Örökké ott feküdt volna a karjai között, álmodozva, szemlehunyva, ha egyszer nagyot nem zökken a szekér és meg nem állnak. Mikor kinyitotta a szemét, nagyon ismerősnek tetszett neki minden, amit itt látott. Kacskaringós, havas országút, két oldalán fenyőkkel szegélyezve, az út ol-

dalán a tisztáson a sárga hátú ház, rajta gyaluforgácsokat táncoltat a szél. Ez az öreg Zadravetz fogadója.

Már kinn is van az öreg, az álmélkodás megakasztja szavát, Krisztinkának kell beszélni. Átkarolja Zamoyski nyakát és ugy mondja:

— Visszahozott az ut a hegyekbe, édes apám . . .

Az öreg Zadravetz pedig sarkon fordult és meglógatja ősz fejét:

— A jó Isten tudja, meg ők ketten . . .

És bevisz jó, meleg bort nekik mert úgyis átfáztak a hosszu ut alatt, aztán az öreg Gorgánnak is felleges a homloka. Ma hideg lesz. És oda benn duruzsol a kályha és jóleső melegséggel árasztja el a szobát.

Dalok.

I.

A szomszédban vígan vannak,
Nyitva-tárva minden ablak.
Vidám zene, vidám dana
Hangzik ki az éjbe,
Pajkos beszéd, hangos kacaj
Szakítja csak félbe.

Vígan vannak a szomszédban . . .
Ma ott épen nász-ebéd van.
Nem vegyül a vidámságba
Szomorúság, bánat;
Haki sírni szeretne is,
Elfeledi mára . . .

A szomszédba vígan vannak;
Töredéke száll egy dalnak . . .
Nálam bánat ütött tanyát:
Régi álmon sírok . . .
Én temetek; — meg nem nyílnak
Többé már a sírok . . .

II.

Az én lelkem csupa dallam . . .
Elsíratom egy-egy dalban,
Amit érzek;
S hogyha vérzek,
Nem mutatom;
Rejtve mélyen,
Titkon, éjben
Panaszlom el . . .

Nem ringatom magam abban:
Mester vagyok tán a dalban . . .
Csak egy árva madár vagyok,
Nekem szükség, hogy daloljak,
Ha bezárult egy kis ablak;
Ha nap lement,
Ha felhő gyűlt,
Ha szememben a köny meggyűlt,
Ha örömmel tölt a szívem . . .
Eldalolom mindég hiven . . .
Csak egy árva madár vagyok;
A lelkemből, önmaguktól
Születnek meg a bús dalok.

Bárdi István.

II.

EGYESÜLETI RÉSZ.

Csiki B. Csergő T. Kerekes J. Horváth L. Novák J. Baintner T. Nagy G. Gyula S. Bidlo Ö. Barts Gy. Both J. Jósa J. Biró B. Baghy Gy. Lendvay J.
Vály a Gy. Szalai Gy.
Dr. György G. Bárdi I. Nagy L. Neurohr Gy. Lőcsey L. Szentkirályi Á. Silber I. Borzsovay B.

Dr. P. Jánossy Béla Pál István
Nagy R. Pap Tibor Brauner J. Szentkirályi Zs. Balásy E.

A Szent Imre Egyesület 1910—1911. évi tisztikara és választmánya.

A Szent Imre Egyesület szervezete:

Fővédnök:

Gr. Majláth G. Károly dr.,
erdélyi püspök.

Védnökök:

Gr. Apponyi Albert dr.,
v. b. t. t., országgyűlési képviselő.

Farkas Lajos dr.,
miniszteri tanácsos, egyetemi tanár.

Gr. Károlyi Sándor,
főrendiházi tag.

Prohászka Ottokár dr.,
székesfehérvári püspök.

Vaszary Kolos,
biboros hercegprimás.

Tisztikar:

Tiszteletbeli elnök:

Pál István,
apátkanonok.

Elnök: **Dr. P. Jánossy Béla**
Alelnökök: **Nagy László** és **Neurohr Gyula**
Főtitkár: **Bárdi István**, titkár: **Cseh András**
Főjegyző: **Silber Ignác**
Jegyzők: **Both János**, **Pap Tibor**
Pénztáros: **Barts Gyula**
Ellenőr: **Baghy György**
I. Háznagy: **Nagy Géza**
II. Háznagy: **Horváth László**
Főkönyvtáros: **Stein János**
Könyvtáros: **Csiky Béla.**

Választmányi tagok:

Dr. Dudutz Jenő
Dudutz Zoltán
Dr. György Gábor
Gyula Sándor
Csergő Tamás
Vály a Gyula
Szalay Gyula
Novák Jusztin
Biró Béla
Szentkirályi Ákos
Szentkirályi Zsigmond
Cs. Jósa János
Horváth Bertalan
György Lajos
Dr. Vargyas János
Nagy Lajos
Borzsovay Béla
Vajda Zsigmond
Nagy Rezső
Dr. Jovián Jenő
Rácz József
Venetsek József
Baintner Géza
Balási Endre
Brauner József
Győrbiró Mihály
Hortáver József

A Szent Imre Egyesület tagjai:

Alapító tagok:

Gyulafehérvári székeskáptalan.

Karácsonyi Márton,
kanonok.

Dr. Moldován Gergely,
egyetemi tanár.

Nagyváradi Székeskáptalan.

Pál István,
apátkanonok, tb. elnök.

Urmánczy János,
földbirtokos.

Tiszteletbeli tagok:

Dr. Biró Balázs,
ügyvéd.

Dr. Hirschler József,
kanonok, esperes-plebános.

Dr. Kiss Mór,
egyetemi tanár.

Dr. Márki Sándor,
egyetemi tanár.

Dr. Menyhárth Gáspár,
ügyvéd.

Gr. Mikes János,
esperes-plebános.

Dr. Moldován Gergely,
egyetemi tanár.

Orel Dezső,
gyergyószentmiklósi polgármester.

Dr. Pósta Béla,
egyetemi tanár.

Dr. Szabó Dénes,
egyetemi tanár.

Dr. Szamosi János, †
egyetemi tanár.

Dr. Szentkirályi Ákos,
nyug. gazd. akadémiai igazgató.

P. Trefán Leonárd,
szentferencrendi házfőnök.

Dr. Udránszky László,
egyetemi tanár.

Pártoló tagok:

Antal Márton
főgimn. tanár.

Dr. Apáthy István,
egyetemi tanár.

Asbóth Viktor,
hittanár.

Br. Bálintitt József,
nagybirtokos.

Gr. Béldi Kálmán,
nagybirtokos.

Dr. ifj. Bochkor Mihály,
kir. jogakadémiai tanár.

Dr. Bozóky Lajos,
jogakadémiai tanár.

Gr. Csáky Károly,
váci püspök.

Czimbalmos József,
főgimn. tanár.

Ernszt Sándor.

Esztergomi Székeskáptalan.

Dr. Fejér Gerő,
hittanár.

Dr. Fischer-Colbrie Ágost,
kassai püspök.

Frána Péter,
keresk. isk. tanár.

Dr. Giesswein Sándor,
orsz. képviselő.

György Lajos,
lelkész.

Hassák Vidor,
főgimn. igazgató.

Br. Huszár Károlyné.

Kalocsai Székeskáptalan.

Dr. Kászonyi Alajos,
plébános.

Dr. Kiss János,
egyetemi tanár.

Kohl Medárd dr.,
püspök.

Gr. Logothetti Alfréd.

Gr. Majláth József,
nagybirtokos.

Mártonyi Lukács,
tanár.

Nyitrai Székeskáptalan.

Orbán János,
gyógyszerész.

Pozsonyi Székeskáptalan.

Prokupek Sámuel,
pápai kamarás.

Radnai Farkas,
besztercebányai püspök.

Rettegi Géza,
főgimn. igazgató.

Rajner Lajos,
püspök.

Révész Cyrill,
tanár.

Szabó Antal.

Szentferencrendi Zárda,
Kolozsvár.

Szentferencrendi Zárda,
Marosvásárhely.

Dr. Szilveszter Ferenc,
tanár.

Váci Székeskáptalan.

Veszprémi Székeskáptalan.

Dr. Vezér László,
szemináriumi igazgató.

Wagner Rudolf,
mérnök.

Gr. Zichy János,
v. k. miniszter.

Gr. Zichy Nándor,
főrendiházi tag.

Az egyesület működése az 1910—11. évben.

„Concordia parvae crescunt . . .“ Mindég ez a közmondás jut eszembe, valahányszor végig pillantok egyesületünk életén. Egy kicsiny mag, amelynek csak ritkán jutott a szeretet melegéből, egy parányi csira, amelyre csak elvétve hullott a megértés éltető harmata — és egy üdé lombosodó, terebélyesedő fa áll ma a lelki szemeim előtt. Egy évtizednek, úgylátszott hiábavaló fáradalmai, célt nem érő próbálkozásai és egy mindinkább izmosodó, mindinkább intenzivebbé váló, mindjobban mélyülő egyesületi élet állanak szemben egymással.

A krónikás szerepe jutott részemül, de száraz krónikát nem tudok, nem is tudhatok írni, amikor egy hirtelenül fellendülő, munkás és legalább jó részben eredményes évről kell beszámolnom.

Midőn a gyermek ifjúvá fejlődik s visszatekint letünt éveire, sok szép emlék elevenedik meg lelkében; egy-egy nap, egy-egy esemény oly mély nyomokat hagy emlékében, hogy azokat kitörölni nem lehet soha. Ami egyesületünk gyermekéveinek ilyen mélyen szántó eseménye az Erd. róm. kath. Státus Igazgatótanácsának azon atyai jóindulatú tette, hogy valóra váltotta legszebb álmunkat, legforróbb vágyunkat, amidőn módot adott Egyesületünknek arra, hogy céljának megfelelően elhelyezkedhessék és berendezkedhessék. Hogy a jóakaró bőkezüség nem volt hiábavaló, mutatja az a körülmény, hogy amidőn 1910. október 4.-én alakuló közgyűlésre jöttünk össze, a tagok száma már meghaladta a 150-et, s ez a szám az év folyamán majdnem 200-ra szaporodott.

A tagok ily nagy száma mellett érthető azután, hogy némi aggodalommal is, de nagy lelkesedéssel fogtunk a munkához. Aggodalommal — miként azt a leköszönő szünidei elnök megnyitó beszédében remekül kifejtette — hogy vajjon megtudunk-e felelni a multnak, amely rengeteg küzdelmével megszerezte nekünk a nyugodt jelent, és a jövőnek, amelyet most már kedvező körülmények között nekünk kell megalapoznunk; aggodalommal, hogy

vajjon feltudjuk-e használni úgy a rendelkezésünkre álló eszközöket, hogy ez az év ne csak anyagiakban, de szellemiekben, tevékenységben is forduló pontot alkosson egyesületünk történetében. A komoly feladatok, komoly munkásságot és komoly munkásokat kivánnak; a közgyűlésnek volt feladata, hogy ezt valóra váltsa. Méltóságos tb. Elnök urunk vezetésével a közgyülés nem minden harc nélkül, de valóban dicsérendő komolysággal és méltósággal a következőképpen alakította meg a tisztikart: elnök: dr. P. Jánossy Béla; alelnökök: Nagy László és Neurohr Gyula; főtitkár: Lőcsey László; titkár: Bárdi István; pénztáros: Barts Gyula; ellenőrök: Baghy György és Szentkirályi Zsigmond; főkönyvtáros: Stein János; könyvtáros: Csiki Béla; háznagyok: Nagy Géza és Horváth László s ezenkivül 17 választmányi tag. A tisztikar és a választmány a legszebb hármóniában kezdte meg működését; azonban időközben mégis történtek változások, amennyiben Szalay Gyula a városról eltávozván, lemondott választmányi tagságáról; nem sokkal ezután Lőcsey László megvállott főtitkári székétől, majd Neurohr Gyula távozott az alelnöki állásból; az így megüresedett állásokat a januárban tartott rendkivüli közgyűlés töltötte be, alelnökké választván Csergő Tamást, főtitkárrá Bárdi Istvánt, kinek helyébe a titkári állásban Cseh András lépett; választmányi taggá pedig György Lajost.

Hogy mennyire komolyan fogta fel a tisztikar és választmány feladatát, nem is kellene egyebet mondanom, hogy a régi és már sokban elavult alapszabályok helyébe újat alkotott; ami több mint 10 választmányi ülés komoly tárgyalásának eredménye, s azonkivül az egyesületnek még mindig hiányzó ügyrendtartását. Mindezeknek a letárgyalása a választmányi üléseken kivül 3 rendkivüli közgyülés tárgysorozatát is kitöltötte.

Szép és eredményes munkásságot fejtett ki az Egyesület „Irodalmi Iskolája", amely az eddigi — de igen kevés eredményt felmutató különböző szakosztályokat volt hívatva egyesíteni és pótolni. 12 házi felolvasó ülésén szabadelőadások, tudományos és közérdekü felolvasások váltakoztak szépirodalmi felolvasásokkal és szavalatokkal. Két — a róm. kath. főgimnázium dísztermében rendezett matinészerű ülésén pedig a tagok szép irodalmi tárgyu felolvasásain és szavalatain kivül, mint vendégek közreműködtek Varjú János kegyesrendi tanár úr és L. Sipos Kamilló úr, mindketten szociális tárgyú előadással, illetőleg felolvasással; egy alka-

lommal pedig a „Szent Imre Dalkör“ férfi négyese is. Hogy menynyire életreval ó volt az Irodalmi Iskola eszméje, amelynek megpendítője és első elnöke Nagy Rezső volt, aki azonban időközben a „Szent Imre Dalkört“ szervezve helyét átengedte György Lajosnak, fényes tanusága a március hóban Marosvásárhelyt rendezett nagysikerü Irodalmi Estély. Sajnos, hogy az Egyesület anyagi viszonyai nem engedték meg, hogy miként terveztük, Erdély többi nagyobb városában is hasonló irodalmi estélyeket rendezhessünk.

Rövid néhány hónapi fennállás után is szép jövőt jósolhatunk Egyesületünk testvér alakulásának a „Szent Imre Dalkör“-nek, amely szoros kapcsolatban áll vele, de saját külön tisztikarral bír. Január végén történt megalakulása után lázas buzgalommal látott nagyarányú programmjának megvalósításához. Már márciusban szép sikerü nyilvános hangversenyt rendezett a helybeli Uránia színpadán. Az Uránia színpadának ez a szokatlan és újszerű felhasználása nem járt ugyan a várt anyagi eredménnyel, de a gondolat mégis helyes volt, mert — másként nem magyarázható — nem sokkal ezután az Erdélyi Irodalmi Társaság is itt rendezett egy ünnepélyes felolvasó ülést.

Ezen önálló hangversenyén kivül több ízben szerepelt a Dalkör a Zenekonzervatorium hangversenyein s két alkalommal ugyancsak a Konzervatoriummal együtt a színházi díszelőadásokon is. Ezzel az együttműködéssel legalább némi viszont szolgálatot akart tenni a Dalkör a konzervatorium igazgatójának Farkas Ödön úrnak, aki nagy jóindulattal bocsátotta rendelkezésére a szükséges helyiséget, hangszert és hangjegyeket. Külön hálás köszönet illeti Zsigmond Ferenc zenetanár urat, aki önzetlenül, teljesen díjtalanul vállalta magára a Dalkör tanítását és vezetését. Többször szerepelt még a Dalkör a Szt. Ferencrend helybeli templomában, Szent Ferenc harmadik rendjének és a Keresztény Szociális Egyesületnek ünnepélyein; férfi négyese pedig Marosvásárhelyt rendezett Irodalmi Estén s több ízben az egyesületnek házi ünnepélyein.

Az Irodalmi Iskolával és Dalkörrel karöltve rendezett ünnepségeken kivül és azokat megelőzően, november hóban nagyobb szabású ünnepélyt, az évi szokásos Szent Imre ünnepélyt tartottuk meg. A körülmények kedvezőtlen alakulása folytán nem rendezhettünk az elmult egyesületi évben táncmulatságot, Imre Estélyt; az a tervünk pedig, hogy ezt háziestélyekkel pótoljuk, az eszközök hiányában, hajótörést szenvedett.

Bár nem tulságosan nagy arányú, de mégis kedvező a kép, amit Egyesületünk külső működéséről rajzolhattam; belső életünkről adható vázlatunk nem oly mozgalmas, nem oly változatos, nem oly sok irányú. Egész működése alatt az az elv vezette a tisztikart, hogy Egyesületünk helyiségét minél háziasabbá, minél vonzóbbá, az egyesületi életet, a tagok közti érintkezés, az egyesületi együttérzést minél intenzivebbé tegye. Ezen cél érdekében nem zárkózott el még nagyobb arányú befektetésektől sem, sőt olyanoktól sem, amelyek talán első látszatra fölöslegeseknek tetszhetnek, de amelyekről már a lefolyt évben megbizonyosodott, hogy nem célszerütlenek. Mindamellett is gondja volt a tisztikarnak arra, hogy mindenben a rendelkezésre álló erőkhöz mérje a beszerzéseket; így is azonban olyan volt a pénztári forgalom — meghaladta a négyezer koronát — aminő egész eddigi életében nem volt az Egyesületnek.

Hogy a törekvés nem volt hiába való, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy amidőn az Irodalmi Iskola első házi ülését tartotta, a jelen voltak száma a 10-et sem haladta meg, mikor pedig utolsó ülésére gyült össze, kicsinek bizonyult az érdeklődők befogadására az Egyesület legnagyobb helyisége, az olvasóterem is.

A vezetőség igyekezetén kivül nagyrésze volt az egyesületi élet ilyetén fellendítésében méltóságos tb. elnök urunknak is, aki nem egy ízben tisztelte meg jelenlétével közgyűlésünket, választmányi üléseinket, az Irodalmi Iskola üléseit, s más alkalmakkor is gyakran meglátogatta egyesületünket s mindenkor szerető érdeklődéssel s jóakaró támogatásával kisérte tevékenységünket.

Mindezen munkásság mellett volt gondja az Egyesületnek arra is, hogy jóltevői iránt mindenkor kifejezze tiszteletét. Szentmise hallgatásával ünnepeltünk égi pártfogónk Szent Imre herceg napján, s tiszteletére ünnepélyt rendeztünk november 17-én. Több ízben tisztelegtünk tb. elnök Urunk és kegyelmes püspök atyánknál. Egyesületünk örökös dísztagjává választottuk mélts. Farkas Lajos dr. egyetemi tanár urat, aki számtalanszor adta jelét irántunk való jóságának.

Amily örömmel számolunk be arról, hogy két tekintélyes testület, a nagyváradi kir. kath. jogakadémia tanári kara s a kézdivásárhelyi főgimnáziumi Máriakongregáció egyesületünk pártoló tagjai sorába lépett, dokumentálva ezzel egyrészt a nagy magyar katholikus társadalom, másrészt a zsendülő kath. magyar ifjúság

rokonérzését, — ép oly szomorúan kell megemlékeznünk arról a súlyos csapásról, amely érte Egyesületünket akkor, amidőn az isteni gondviselés elszólította az élők közül 3 alapító tagunkat és jóltevőinket, br. Jósika Josephinét, Városy Gyula kalocsai érseket és István Vilmos szombathelyi püspököt; az első gyászszertartásán jelenlevő tb. Elnökünk Egyesületünket is képviselte, utóbbiaknál táviratilag fejeztük ki részvétünket.

Ilyen változatos események során, s hisszük nem hiábavaló fáradozások árán eljutottunk az év végére a junius elején megtartott záró közgyüléshez. Nyugodtan, a jól végzett munka tudatában adhattuk vissza megbizásunkat s várhattuk a felmentést. Csak fáradozásunk jutalmát láthattuk abban, hogy a záróközgyülés a szünidőre is megtisztelt bizalmával, amidőn a szünidei tisztikart a következőként alkotta meg: elnök: P. Jánossy Béla dr.; titkár: Bárdi István; pénztáros: Winkle Viktor; háznagy: Cseh Andor és négy választmányi tag. Időközben fölmerült differenciák miatt elnök pénztárost állásától fölmentvén, a pénztárt kezelésével titkárt bizta meg; midőn pedig ez a városról távozván állásáról lemondott, a titkári tisztet ideiglenesen a háznagyra ruházta, a pénztár kezelését pedig Wolff Dezső v. tagra bízta. Nem volt célja a szünidei tisztikarnak egy éven át betartott programmján változtatni, csak arra törekedett, hogy még kellemesebbé tegye az Egyesület helyiségeit. Nagyobb arányú munkásságára bénitólag hatott a tisztviselők változása, ami azonban még sem akadályozta meg csendes, de kitartó munkájában.

Most, amidőn végig tekintünk egy év rövidre fogott történetén, ismét csak a közmondás jut az eszünkbe: „Concordia parvae crescunt . . .“ s amidőn egyidőre végleg megválunk a cselekvő egyesületi élettől, nem is búcsuzhatnánk szebben, mint az apostól szavaival: „Fiacskáim szeressétek egymást“.

Legyen az utánunk jövőkben még több szeretet az egyesület s céljai és egymás iránt, mint volt mibennünk és lesz még hatalmas fa az ápolásra szoruló gyönge csemetéből. Adja Isten, hogy úgy legyen.

Kolozsvár, október havában.

Bárdi István,
főtitkár.

A „Kolozsvári Szent Imre Dalkör"-ről.

A „Kolozsvári Szent Imre Dalkör" 1911. évi január hó 18.-án tartott első megalakuló gyűlésétől az 1911. évi október hó 5.-én tartott alakuló közgyűlésig.

Felolvasta: **Nagy Rezső** tanárjelölt a Dalkör tb. titkára.

T. Közgyűlés! Nevezetes a mai nap! Hiszen visszapillantást nyerünk egy lelkes kis csapat munkájára s belepillanthatunk abba a lelkesedésbe, szeretet és összetartásba, mely megteremtette Dalkörünket, s mely összetartás és lelkesedés felemelte rövid idő alatt Kolozsvár első dalárdájává. Örömmel tölti el lelkemet az a tudat, hogy a Dalkör oly rövid idő alatt elért szép multját én ismertethetem, de viszont tartózkodásra int a tulzásokkal s a tulzott felbecsülésekkel szemben, hiszen e Dalárdának megalapítása épen az én nevemhez fűződik.

T. Közgyűlés! A „Kolozsvári Egyetemi Énekkar" rövid egy évi működés után megszünt. Ennek okát nem kutatom, hiszen nem tartozik hozzánk; de hogy hiányát nagyon éreztük, példa volt rá a „Kolozsvári Dalkör", mely Egyetemünk igen sok hallgatójának helyet adott kebelében, hogy kivehessék részöket a magyar zenei kultúra fejlesztéséből. Tizenegyed magammal én is benne voltam, miután az Egyetemi Énekkarral nem boldogultunk és sajnos, azonban vágyainkat itt sem láttuk kielégítve, mert nem elégíthette ki, hiszen nemsokára a részvétlenség miatt megszünt. És a „Kolozsvári Dalkörnek ez a felbomlása adta meg az eszmét nekem, megpróbálkozni azzal, ami igen soknak nem sikerült, s a Kolozsvári Dalkörben látott részvétlenség bátorított fel engem még inkább arra, hogy egy Dalkört teremtve, a társadalom első ifjúságát az egyetemi polgárokat hivjam fel résztvételre. S ez sikerült, mert f. évi január hó 18.-án megalakultunk „Kolozsvári Szent Imre Dalkör" elnevezés alatt.

Nemsokára munkánk is elég könnyen ment. Volt lelkes karnagyunk, Zsigmond Ferenc tanitóképzői tanár úr személyében, aki

odahagyta a Kolozsvári Dalkört csak azért, hogy, amint mondotta, az ifjúság lelkes vezetője lehessen. Nem sajnált időt, fáradságot. Nem sajnálta az anyagi áldozatokat, hogy kis csapatunk ügyét minél előbbre vihesse. Az ő közbenjárásának köszönhetjük, hogy ingyen helyiségünk és zongoránk van Farkas Ödön konzervátoriumi igazgató úr jóvoltából. Igy aztán nem volt más hátra, minthogy a 43 tagú lelkes csapat megkezdje működését.

Első szereplésünk Kolozsvár összes dalárdáival kapcsolatban történt, a vakok javára rendezett febr. 5-iki hangversenyen, a Nemzeti szinházban. Alig hét hete, hogy megalakultunk s már is kiérdemeltük a daltestvérek elismerését preciz betanultságunkkal s a domináló nagy számmal. További időnket önálló bemutatkozó hangversenyünk vette el. Március 5.-én volt megtartva az Uránia szinpadán. Óriási volt az elismerés, amit zenei körökben a Dalkör aratott s azt hiszem nem igen van másfél hónapos multu dalárda, mely oly erkölcsi tekintélyt szerezzen magának, mint amilyent mi szereztünk. Kötelességemnek tartom e pontnál megemlíteni, hogy Dalkörünk kebelében sikerült nekem egy férfi éneknégyest alakítanom, amelynek tagjai: 1. Rácz Zoltán, 2. Nagy Géza, 3. csekély személyem és 4. Papp Béla voltunk, s hogy a márc. 5.-iki hangversenyből mi is kivettük részünket. Ezek után megcsináltuk a Dalkör alapszabályait; fölkértük elnökünknek Lázár István grófot; szerződtünk némi csekély anyagi támogatásért a Szentferencrendi zárdával, összesen nyolc, részint templomi, részint pedig alkalmi szereplésre s nemsokára vágtatva haladtunk előre a működés terén. Március 14.-én este énekeltünk a Kolozsvári Szent Imre Egyesület márciusi ünnepélyén az egyesület helyiségében; 19.-én d. u. pedig a Keresztény szociálisták ünnepélyen vettünk részt, a Ferencrendi zárda ősi nagytermében. 25.-én ugyanott szerepeltünk a Liliom-ünnepélyen s ugyanakkor a Dalkör éneknégyese Marosvásárhelyt aratta sikereit. Április 9.-én virágvasárnapján misét énekeltünk passioval, Nagypénteken passiot, husvét első napján misét. Április 22.-én este a Szentferencrendi-templomban a zenekonzervatorium által rendezett egyházi hangversenyen a férfikart adtuk s énekeltük Farkas Ödön miséjét. Május 6.-án a zenekonzervatoriumnak Redoutban rendezett Erkel-ünnepélyén, mint vegyeskar vettünk részt. Május 14., 25. és pünkösd napján misével szerepeltünk a Szentferencrendieknél; közben pedig május 20.-án az Egyetemi Kör által rendezett Kossuth-Estélyen nemcsak közreműködtünk;

hanem az estély közönségét is mi képeztük. Sajnos azonban, mult évi utolsó működésünket, mellyel mintegy betetőzni akartuk szereplésünket, t. i. Méltóságos elnökünknek igért szerenádot, dacára az alelnök úrral karöltve kifejtett fáradozásunknak, már nem tarthattuk meg tagok hiányában, hiszen junius közepe volt. Ugyancsak részint ezért, részint pedig Majláth püspök úr távolléte miatt a gyulafehérvári kirándulásunk is elmaradt.

T. Közgyűlés: Bartalus István a hatvanas évek kritikusa mondotta, hogy: az egyetemi ifjúság dalegyletének célja korántsem a szoros értelembe vett művészet, hanem a műkedvelés, melynek fontos hivatása van. Ez a fontos hivatás pedig a magyar dal terjesztésében áll s ez a terjesztés fogja majd nemzeti zenénket fölemelni. És nézzünk csak szét a nagyvilágban Uraim! A dal nemcsak zenei kulturát teremt, hanem teremt még nagyobbat is: nemzeti érzést s ezzel kapcsolatban nemzeti egységet, amint megteremtették a Sängerbundok a Nagynémetországot. Sőt még mást is teremt a dal: balzsamirt ad a sajgó sebre s enyhiti a finn testvérek szenvedéseit az orosz önkényuralom korbácsa alatt. Példák ezek, melyek mélyen meg kell, hogy hassanak minket is. Hiszen láthattuk, hogy az intelligens vándordalosok, mint járták végig az országot s felidéztek lelkünkben a trubadurok és minuesängerek rég letünt világának romantikáját. Fölirták zászlójukra a finn haza és a finn faj lángoló szeretetét s dicsőséggel hordozták azt körül s annak a dicsőségnek nyomán a magyar testvérek rokonszenve s a zeneművész elismerése és csodálata követte őket.

Kedves Daltestvérek! Nekünk is van magyar zenei kulturánk. Felvehetjük a versenyt a német sängerbundokkal s a finn dalárdákkal ott, ahol egy Gaál, Lányi, Huber, Pogátschmigy és stb. van. Hiszen műdalaink formailag és technikailag oly magaslaton állanak, hogy a németek sablonos, többnyire puritán homofon stilü szerzeményei valósággal eltörpülnek mellette.

Azután ki tudja?... Nem lesz-e még nekünk is szükségünk balzsamirra, hogy az idegen korbácsok véres ütéseit gyógyítgassuk, vagy nem kell-e nekünk ép ez ellen védekezve összefognunk, hogy szivet a szivvel, lelket a lélekkel épen a dal erejével kapcsoljunk egybe és lelkesedve a Sängerbundok példáján a Nagymagyarország megteremtésén dolgozzunk!

Aztán addig is Daltestvérek, mig a magyar zenei kultura hatalmas palotájának legalább egy kavicsot adhatunk, nem emel-e

fel az a tudat, hogy finn testvéreink példájára mi is vándorolhatunk, dobogóra lépünk s legvégül pedig dicsőséget szerezzünk. Hiszen valami célunk csak van, mert kell, hogy legyen cél ott, ahol olyan lelkes csapat egyesül a dal erejével, mint a Kolozsvári Szent Imre Dalkörben. És tegyük fel, hogy egyelőre ez a cél nem más, mint a testvéri összhang ápolása közöttünk, vagy csak a dalművészet némi pártolása, akkor is babérokat érdemlünk! S ha Isten segit és Ti is akarjátok, azt hiszem, hogy ennyi lelkesedés mellett a babérokat el is érjük!

A Dalkör tagjai a következők:

Elnök:

Gróf Lázár István,
országgyül. képv.

Alelnök:

Dr. P. Jánossy Béla,
erd. róm. kath. Státus titkára.

Titkár:

Nagy Rezső,
tanárjelölt.

Működő tagok:

I. Tenor.

Albert Sándor
Sz. Bakk István
Fellner Győző
Gámentzy Jenő
Kerekes J. Zoltán
Rácz József
Rátz Zoltán
Winkle Viktor
Thuróczy Albert.

II. Tenor.

Both János
Gajdos József
Deutsek Géza
Nagy Géza
Stein János
Winkle István

I. Bassus.

Beke István
Muth Aurél
Nagy Rezső
Nyáguly Béla
H. Pap Gyula
Szilber Ignátz
Tóth Kálmán
Treer József
Veress Imre.

II. Bassus

Bereczky Ernő
Berkovits Béla
Bernád Ágoston
Csergő Tamás
Dávid Géza
Élthes Endre
Gábor Elek
Gaál Dániel
Papp Béla
Treer József
Vajda Zsigmond.

Ének négyes:

Rátz Zoltán (I. tenor)
Nagy Géza (II. tenor)
Nagy Rezső (I. bassus)
Papp Béla (II. bassus)

Tartalomjegyzék.

Zichy János gróf — — — — — — — — — — — — — — 5
Az ifjúsági mozgalmak pártolása — — — — — — — — — 12
Ünnepi beszéd március 15-én — — — — — — — — — — 16

Irodalmi rész.

Kónyi és D'Aulnoy — — — — — — — — — — — — 23
Csepreghy Ferenc „Vizözön"-e — — — — — — — — — — 33
A szocializmus tarthatatlansága — — — — — — — — — 41
Sámson asszonya — — — — — — — — — — — — — 51
Balassa Bálint vallásos lyrája — — — — — — — — — — 55
Visszavisz az út a hegyekbe — — — — — — — — — — 67
Dalok — — — — — — — — — — — — — — — 75

Egyesületi rész.

Szent Imre Egyesület szervezete — — — — — — — — — — 79
Az egyesület működése az 1910-11. évben — — — — — — 83
A „Kolozsvári Szent Imre Dalkör"-ről — — — — — — — — 88

1931/32 3628